

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӨСЛИМ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
СОВЕТЫНЫҢ III ЧАКЫРЫЛЫШ XXI СЕССИЯСЕ**

КАРАР № 89

Мөслим авылы

2017 ел «16» ноябрь

**«Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль
берәмлеге Уставы проекты турында**

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 статьясы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 7 статьясы, «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставының 32 статьясы нигезендә Мөслим муниципаль районы Советы

КАРАР БИРДЕ:

1. «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставы проекты (1-нче кушымта) хупларга һәм ачык тыңлауларга чыгарырга.

2. Расларга:

- Устав проекты буенча гражданнарның тәкъдимнәрен исәпкә алу тәртибе (2-нче кушымта);
- Устав проекты буенча гавами тыңлаулар уздыру тәртибе (3-нче кушымта).

3. Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә веб-адрес буенча рәсми порталында: <http://muslumovo.tatarstan.ru/> һәм «Татарстан Республикасының хокукый мәгълүматның рәсми порталы»нда веб-адрес буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә түбәндәге адресларда баян итәргә: [http://pravo.tatarstan.ru.:](http://pravo.tatarstan.ru.)

- Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Уставы проекты (1-нче кушымта);

- Устав проекты буенча гражданнарның тәкъдимнәрен исәпкә алу тәртибе (2-нче кушымта);

- Устав проекты буенча гавами тыңлаулар уздыру тәртибе (3-нче кушымта).

4. Түбәндәге составта Устав проектына кергән тәкъдимнәрен исәпкә алу, гомумиләштерү һәм карау буенча эш төркеме төзәргә:

1) Әхмәтжанов Азат Мөҗәһит улы - район Башлыгы урынбасары - төркем җитәкчесе;

2) Кәримов Илнур Нәгыйм улы - Иске Карамалы авыл җирлеге башлыгы, Мөслим муниципаль районы Советының законлылык һәм хокук тәртибе мәсьәләләре комиссиясе рәйсе - төркем әгъзасы;

3) Шәймәрданова Гөлүсә Роберт кызы - төркемнең административ комиссиясе җаваплы секретаре;

4) Гайсина Гөлнара Рамил кызы - Мөслим муниципаль районы Башкарма комитетының юридик бүлеге башлыгы - төркем әгъзасы.

4. «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставы проекты буенча 2017 елның 30 ноябренә гавами тыңлаулар билгеләргә. Башлана 10.00 сәгатәтә Район мәдәният йорты бинасында.

6. Эшче төркемгә Устав проекты буенча тәкъдимнәрне өйрәнергә һәм гомумиләштерергә һәм Мөслим муниципаль районының вәкилләклә органы каравына чыгарырга.

4. Әлеге карарның үтәләше буенча җаваплы итеп Район башлыгы урынбасары А.М.Әхмәтҗановны билгеләргә.

Мөслим муниципаль районы
Башлыгы урынбасары,
Мөслим муниципаль районы Советы
рәисе урынбасары

А.М.Әхмәтҗанов

Татарстан Республикасы
Мөслим муниципаль районының
2017 елның 16 ноябрендәге
89 номерлы карарына
1 нче кушымта

проект

КАБУЛ ИТЕЛДЕ:
Татарстан Республикасы
Мөслим муниципаль районы
Советының 2017 елның
" ____ " _____
сессиясе № __ карары белән

Татарстан Республикасы Мөслим
муниципаль районы Башлыгы

_____ Р.Х. Муллин

«Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлек УСТАВЫ

І бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 статья. Муниципаль район һәм аның статусы

1. «Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә муниципаль район статусы «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 30-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән бирелде.

Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме –Татарстан Республикасы "Мөслим муниципаль районы» (текстта алга таба – район), кыскартылган исеме – Мөслим муниципаль районы.

2 статья. Районның территориаль корылышы

1. Район территориясе составына түбәндәге муниципаль берәмлекләр керә: Өмәкәй авыл җирлеге, Баланлы авыл җирлеге, Баяк авыл җирлеге, Олы Чакмак авыл җирлеге, Вәрәшбаш авыл җирлеге, Исәнсеф авыл җирлеге, Крәш-Шуран авыл җирлеге, Мәлләтамак авыл җирлеге, Метрәй авыл җирлеге, Михайловка авыл җирлеге, Мөслим авыл җирлеге, Түбән Табын авыл җирлеге, Яңа Усы авыл җирлеге, Октябрь авыл җирлеге, Симәк авыл җирлеге, Иске Карамалы авыл җирлеге, Тойгелде авыл җирлеге, Үрәзмәт авыл җирлеге, Шуган авыл җирлеге.

2. Районның административ үзәге булып Мөслим авылы тора.

3. Район чикләре «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 30-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.

4. Район чикләре җирлекара характердагы мәсьәләләргә хәл итү өчен районның җирле үзидарә органнары тарафыннан шартлар тудыру кирәклеген исәпкә алып, шулай ук районның бөтен территориясендә күрсәтелгән органнарга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән.

5. Район чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

3 статья. Районның рәсми символлары

1. Районның үз гербы бар, ул тарихи, мәдәни һәм башка җирле традицияләргә һәм үзенчәлекләргә чагылдыра.

2. Район гербы тасвирламасы район Советының норматив хокукый акты белән раслана.

3. Район гербын бастырып чыгару район җирле үзидарәсенә матбугат, бланк һәм башка рәсми документларында, районның җирле үзидарә органнары фасадында, район Советының утырышлар залында, район Башлыгының эш кабинетларында һәм район Башкарма комитеты җитәкчесенә эш кабинетларында урнаштырыла. Район гербын рәсми рәвештә янадан бастыруның башка очраklары район Советы карары белән билгеләнә.

4. Район Гербы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве узарга тиеш.

4 статья. Районда жирле үзидарэне гамэлгэ ашыруга халыкның хокукы

1. Районда үз-үзен идарэ итү жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда катнашу юлы белэн, турыдан-туры ихтыяр белдерүнең бүтән рәвешләре ярдәмендә, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлау һәм жирле үзидарэнең башка органнары аша Россия Федерациясе гражданның тарафыннан гамэлгэ ашырыла.

2. Гражданның жирле үзидарэне гамэлгэ ашыруга женесенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, мөлкәти һәм вазыйфаи хәленә, дингә, инануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына бәйсез рәвештә турыдан-туры һәм үз вәкилләре аша бертигез хокукларга ия.

Район территориясендә даими яисә башлыча яшәүче чит ил гражданның жирле үзидарэне гамэлгэ ашырганда Россия Федерациясенә халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

3. Районның һәр кешесе жирле үзидарэ органнарына һәм район жирле үзидарэсенә вазыйфаи затларына турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарэ органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагыла торган документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук, законда башкасы каралмаган булса, гражданның район жирле үзидарэ органнары эшчәнлегә турында тулы һәм дөрөс башка мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

5. Районның жирле үзидарэ органнары массакүләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка районның һәм аның аерым территорияләренә аеруча әһәмиятле мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәт күрсәтүче социаль ташламалар, ижтимагый тәртипне саклау торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында «Дәүләт органнары һәм жирле үзидарэ органнары эшчәнлегә турында мәгълүматтан файдалануны тәмин итү турында» 2009 елның 09 февралендәге 8-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә даими рәвештә хәбәр итәләр.

6. Гражданның, оешмалар судта Районның жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының карарларына, гамәлләренә (гамәл кылмавына) ризасызлык белдерергә хокуклы, әгәр алар кануннарда каршы килә дип санасалар, аларның хокукларын һәм ирекләрен бозалар.

5 статья. Районның жирле үзидарэ органнары структурасы

1. Районның жирле үзидарэ органнары структурасына район Советы, район Башлыгы, районның Башкарма комитеты, районның Контроль-хисап палатасы, әлеге Устав нигезендә төзелә торган башка жирле үзидарэ органнары керә.

2. Районның жирле үзидарэ органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән гамэлгэ ашырыла.

6 статья. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләре

1. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:

1) муниципаль район бюджеты проектын төзү һәм карау, муниципаль район бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, муниципаль район бюджеты үтәлеше турында хисап төзү һәм раслау;

2) муниципаль районның жирле салымнарын һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм бетерү;

3) муниципаль районның муниципаль милкендәге мөлкәтне биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;

4) муниципаль район чикләрендә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләрне электр һәм газ белән тәмин итүне оештыру;

5) жылылык белән тәмин итүнең бәя зоналарында жылылык белән тәмин итүче бердәм оешма тарафыннан жылылык белән тәмин итү объектларын төзү, реконструкцияләү һәм (яки) модернизацияләү буенча, жылылык белән тәмин итү системасының ышанычлылыгын һәм энергетика нәтижәләлеген үстерү өчен кирәкле һәм жылылык белән тәмин итү схемасында "жылылык белән тәмин итү турында" Федераль законда билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә, жылылык белән тәмин итү системасының ышанычлылыгын һәм энергетик нәтижәләлеген арттыру өчен кирәкле чараларны үтәүгә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

«5) Район чикләрендә торак пунктлар чикләреннән читтә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеге, Район чикләрендә пунктлар чикләреннән читтә автомобиль транспортында, шәһәр жир өсте электр транспортында һәм юл хужалыгында муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юл хәрәкәтен оештыру һәм аларда юл хәрәкәте иминлеген тәмин итү, шулай ук Россия Федерациясе законнары нигезендә автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;

халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм жирлек чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

8) террорчылыкны һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук муниципаль район территориясендә террорчылык һәм экстремизм чагылышлары нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу;

милләтара һәм конфессияара килешүне ныгытуга, муниципаль район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен үстерүгә, жирле аз санлы халыкларның һәм башка милли азчылыкларның хокукларын тормышка ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни жайлашуын тәмин итүгә, милләтара (этносара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны эшләү һәм гамәлгә ашыру;

10) муниципаль район территориясендә гадәттән тыш хәлләр нәтижәләрен кисәтүдә һәм юкка чыгаруда катнашу;

11) муниципаль район территориясендә жәмәгать тәртибен саклауны муниципаль милиция тарафыннан оештыру;

12) муниципаль районның административ участогында эшләү өчен участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бина бирү;

13) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урын бирү;

14) әйләнә-тирә мохитне саклау буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру;

15) муниципаль мәгариф оешмаларында төп гомуми белем бирү программалары буенча (федераль дәүләт белем бирү стандартлары нигезендә төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә ашыруны финанс ягыннан тәмин итү вәкаләтләреннән тыш) һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми, урта гомуми белем бирүне оештыру, муниципаль мәгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыру (өстәмә белем бирүдән тыш, аны финанс ягыннан тәмин итү Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла торган балаларга өстәмә белем бирүне оештыру), балаларның гомерен һәм сәламәтлеген тәмин итү чараларын да кертәп, каникул вакытында балаларның ялын оештыруны тәмин итү буенча үз вәкаләтләре чикләрендә шартлар тудыру;

16) муниципаль район территориясендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыру (халкы башкарма хакимиятнең аерым территорияләр халкын медик-санитар тәмин итү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль органы буйсынуындагы

медицина оешмаларында медицина ярдәме белән тәэмин ителә торган территорияләреннән Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган исемлегенә кертелгән жирлекләр территорияләреннән тыш) гражданнарга медицина ярдәме күрсәтүнең дәүләт гарантияләреннән территорияль программасы нигезендә;

«24) каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым жыю), жыю, ташу, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү эшчәнлеген оештыруда катнашу.

18) муниципаль районны территорияль планлаштыру схемасын раслау, территорияне планлаштыру буенча муниципаль районны территорияль планлаштыру схемасы нигезендә эзерләнгән документларны раслау, муниципаль район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеше эшчәнлеген тәэмин итүнең мәгълүмат системасын алып бару, муниципаль район чикләрендә муниципаль ихтыяжлар өчен жир кишәрлекләрен резервлау һәм алу;

19) «Реклама турында» 2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган муниципаль район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыру, реклама конструкцияләрен урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә рөхсәтләр бирү схемасын раслау, мондый рөхсәтләрне гамәлдән чыгару, муниципаль район территориясендә үз белдеге белән билгеләнгән реклама конструкцияләрен күрсәтү турында күрсәтмәләр бирү;

20) жирлекләреннән архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архивны булдыру һәм тоту;

21) муниципаль район территориясендә жирлеккара күмү урыннарын карап тоту, ритуаль хезмәтләр оештыру;

22) муниципаль район составына керүче жирлекләреннән элементгә, жәмәгать туклануы, сүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;

23) жирлеккара китапханәләр белән халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыру, китапханә фондларын туплау һәм аларның сакланышын тәэмин итү;

24) муниципаль район составына керүче жирлекләреннән ял итүне оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәт күрсәтүләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;

25) муниципаль район составына керүче жирлекләрдә традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыру;

26) муниципаль район составына керүче жирлекләреннән бюджет тәэмин ителеше дәрәжәсен муниципаль район бюджеты акчалары исәбеннән тигезләү;

27) территорияль оборона һәм гражданнар оборонасы, муниципаль район халкын һәм территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

28) муниципаль район территориясендә жирле эһәмияттәге дөваллау-савыктыру урыннарын һәм курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәэмин итү, шулай ук жирле эһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне мобилизация эзерләү чараларын оештыруда һәм тормышка ашыруда катнаша;

30) су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәэмин итү, аларның гомерен һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыру;

31) жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү өчен шартлар тудыру, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү, кече һәм урта эшкүарлыкны үстерүгә ярдәм итү, социаль юнәлештәге коммерциячел булмаган оешмаларга, хәйрия эшчәнлегенә һәм ихтыярий жәмгыятькә ярдәм итү;

11.6. муниципаль район территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар булдыру, муниципаль районның рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

33) балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру һәм гамәлгә ашыру;

34) Россия Федерациясенең су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенең вәкаләтләрен гамәлгә ашыру, шәхси һәм көнкүреш ихтияжлары өчен гомуми файдаланудагы су объектларыннан файдалану кагыйдәләрен билгеләү, гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полосаларына иреккә керүен тәмин итүне дә кертеп;

1) муниципаль урман контролен оештыру һәм гамәлгә ашыру;

36) муниципаль район ихтияжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итү, ачык аукцион уздыру федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына;

жирлек чикләрендә коррупциягә каршы тору чараларын гамәлгә ашыру;

38) муниципаль районның авылара территориясе чикләрендә адреслар бирү, адреслар үзгәртү, аннулирование, урам-юл чөлтәре элементларына (федераль эһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яисә муниципальара эһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, аннулировать итү, мәгълүматны дәүләт адреслы реестрында урнаштыру;

«41) муниципаль районның авылара территориясендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру;

"Күчәмсез милекнең дәүләт кадастры турында" 2007 елның 24-нче июленнән 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә комплекслы кадастр эшләрен башкаруны һәм территориянең карта-планын раслауны оештыра;

2. Терроризмны профилактикалауда катнашу буенча жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә, шулай ук аның нәтижеләрен минимальләштергәндә һәм (яисә) юкка чыгарганда районның жирле үзидарә органнары:

1) террорчылыкны профилактикалау, шулай ук аның чагылышларын минимальләштерү һәм (яисә) юкка чыгару өлкәсендә муниципаль программалар эшли һәм гамәлгә ашыра;

2) муниципаль берәмлекләрдә террорчылыкның асылын һәм аның иҗтимагый куркынычын аңлату буенча мәгълүмати-пропаганда чаралары оештыра һәм үткәрә, шулай ук гражданның террорчылык идеологиясен кабул итмәү, шул исәптән мәгълүмати материаллар, басма продукция тарату, аңлату эшләре һәм башка чаралар үткәрү юлы белән.

3) террорчылыкны профилактикалау, шулай ук федераль башкарма хакимият органнары һәм (яисә) Россия Федерациясе субъекты башкарма хакимияте органнары тарафыннан оештырыла торган аның чагылышларын минимальләштерү һәм (яисә) бетерү чараларында катнашалар;

4) муниципаль милектәге яисә жирле үзидарә органнары карамагындагы объектларның террорчылыктан сакланышына карата таләпләрнең үтәлешен тәмин итәләр;

5) террорчылыкны профилактикалауда катнашу мәсьәләләре буенча, шулай ук аның нәтижеләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу мәсьәләләре буенча тәкъдимнәр жиберә;

6) террорчылыкны профилактикалауда катнашу буенча жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча, шулай ук аның нәтижеләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу буенча башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

3. Районның жирле үзидарә органнары муниципаль район составына керүче аерым жирлекләренә жирле үзидарә органнары белән килешүләр төзәргә, аларга жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча үз вәкаләтләренә бер өлешен гамәлгә ашыруны Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә тиешле жирлекләр

бюджетларына муниципаль район бюджетыннан бирелә торган бюджетара трансфертлар исәбеннән тапшыру турында килешүләр төзөргә хокуклы.

7 статья. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә хокуклары.

Районның жирле үзидарә органнары түбәндәгеләргә хокуклы:

муниципаль район музейларын булдыру;

опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;

3) муниципаль район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренң хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне тормышка ашыру өчен шартлар тудыру;

4) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм муниципаль район территориясендә миллиәтара мөнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;

5) 2008 елның 31 декабренә торышы буенча алар карамагында булган югары белем бирү муниципаль мәгариф оешмалары оештыручысы функцияләрен гамәлгә ашыру;

6) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

7) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен һәм мәжбүри тоту урыннарында булган затларга ярдәм күрсәтүне гамәлгә ашыручы ижтимагый күзәтчелек комиссияләренә ярдәм күрсәтү;

8) инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гомумроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү;

9) "Кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында" Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыру;

10) авыллара территориядә урнашкан торак пунктта нотариус булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;

11) федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү шартлары сыйфатын бәйсез бәяләү үткәрүне оештыру өчен шартлар тудыру;

12) "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында" Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;

11.10. Инвалидларның, сәламәтлеге ягыннан мөмкинлеге чикле затларның физик культурасын һәм спортын, адаптив физик культурасын һәм адаптив спортын үстерүгә ярдәм итә;

2. Муниципаль районның жирле үзидарә органнары әлегә статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләрне башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашырга (131-ФЗ номерлы Федераль законның 19 статьясы нигезендә аларга тапшырылмаган), әгәр бу федераль законнарда каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә кертелмәгән һәм федераль законнар һәм Россия Федерациясе субъектлары законнары белән үз компетенцияләреннән төшереп калдырмаган башка мәсьәләләрне, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан тыш, жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән һәм түләүләренң өстәмә нормативлары буенча салым керемнәре керүдән тыш, хәл итәргә хокуклы.

8 статья. Районның жирле әһәмияттәге авыл жирлекләре территорияләрендә районның жирле үзидарә органнары хәл итә торган башка мәсьәләләр

1) район составына керүче авыл жирлекләре чикләрендә (алга таба - авыл жирлекләре), халыкны электр, жылылык, газ һәм су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыру;

юл эшчәнлегә авыл жирлекләренең торак пунктлары чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата һәм аларда юл хәрәкәте иминлеген тәмин итү, шул исәптән парковкалар (парковка урыннары) булдыру һәм функцияләүне тәмин итү, авыл жирлекләренең торак пунктлары чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының сакланышына муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;[garantF1://12057004.13](#)

3) авыл жирлекләрендә яшәүчеләрне һәм аз керемле гражданның торак урыннарына мохтажларны торак урыннары белән тәмин итү, муниципаль торак фондын төзүне һәм карап тотуны оештыру, торак төзелеш өчен шартлар тудыру, муниципаль торак контролен гамәлгә ашыру, шулай ук органнарның башка вәкаләтләрне;

халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм жирлек чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

5) террорчылыкны һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук авыл жирлекләре чикләрендә террорчылык һәм экстремизм чагылышлары нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу;

6) милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклап калу һәм үстерүгә, мигрантларны социаль һәм мәдәни адаптацияләүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чараларны тормышка ашыру өчен шартлар тудыру;

7) авыл жирлекләре чикләрендә гадәттән тыш хәлләр нәтижәләрен кисәтү һәм бетерү эшендә катнашу;

- халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне, жирлек китапханәләренең китапханә фондларының сакланышын тәмин итүне һәм комплектлауны оештыра;

9) авыл жирлекләре милкендәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклап калу, алардан файдалану һәм аларны популярлаштыру, авыл жирлекләре территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) әһәмияттәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклау;

жирле традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыру, жирлектә халык сәнгать кәсепләрен (промыслы) саклап калуда, торгызуда һәм үстерүдә катнашу;

- жирлек халкына массакуләм ял итү өчен шартлар тудыру һәм халык күпләп ял итә торган урыннарны төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына ирекле үтеп керүен тәмин итү».

12) авыл жирлекләренең генераль планнарын, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләрен раслау, авыл жирлекләренең генераль планнары нигезендә эзерләнгән территорияне планлаштыру документларын раслау, төзелешкә рөхсәт бирү (Россия Федерациясе Шәһәр төзелеш кодексында каралган очрактан, башка федераль законнарда каралган очрактан тыш), авыл жирлекләре территориясендә урнашкан капитал төзелеш объектларын төзүне, реконструкцияләүне гамәлгә ашырганда объектлар файдалануга кертүгә рөхсәтләр раслау, авыл жирлекләрен шәһәр төзелешен проектлауның жирле нормативларын раслау, жирләрне резервлау һәм алу юлы белән,

шул исәптән авыл жирлекләре чикләрендә муниципаль ихтыяжлар өчен жир кишәрлекләрен сатып алу юлы белән, авыл жирлекләре чикләрендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очрақларда муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру, биналарны карап тикшерү барышында ачыкланган житешсезлекләрне карау һәм аларның торышын карау барышында мондый хокук бозуларны бетерү турындагы тәкъдимнәрне бетерү;[garantF1://12038258.510](#)[garantF1://12038258.0](#)

13) территорияль оборона һәм гражданнар оборонасы, халыкны һәм авыл жирлекләре территорияләрен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

14) авыл жирлекләре территориясендә авария-коткару хезмәтләрен һәм (яисә) авария-коткару формироваиеләрен булдыру, тоту һәм аларның эшчәнлеген оештыру;

15) су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү, аларның гомерен һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыру;

16) авыл жирлекләре территориясендә жирле әһәмияттәге дөвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәмин итү, шулай ук жирле әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

17) Россия Федерациясенә су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенә вәкаләтләрен гамәлгә ашыру, алардан файдаланудагы чикләүләр турында халыкка мәгълүмат житкерү;[garantF1://12047594.27](#)

1) муниципаль урман контролен оештыру һәм гамәлгә ашыру;

19) полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә жирлекнең административ участогында эшләү өчен бина бирү;

20) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урын бирү;[garantF1://12088106.9](#)

21) «Коммерциягә карамаган оешмалар турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 31.1 һәм 31.3 статьяларында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә социаль юнәлешле коммерциягә карамаган оешмаларга ярдәм күрсәтү;[garantF1://10005879.311](#)[garantF1://10005879.313](#)

22) жирлек ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны, «Федераль милектә булган су объектларында төзелгән ясалма жир кишәрлекләре турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2011 елның 19 июлендәге 246-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион үткәрүне тәмин итә;

жирлек чикләрендә коррупциягә каршы тору чараларын гамәлгә ашыру;

24) «Дәүләт күчемсез милек кадастры турында» 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә комплекслы кадастр эшләрен башкаруда катнашу.[garantF1://12054874.0](#)

9 статья. Районның жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен бирү

Районның жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен бирү федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

Районның жирле үзидарә органнары тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен шушы максатларга бүлеп бирелгән матди ресурслар һәм финанс чаралары чикләрендә тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә җаваплы булалар.

Тапшырылган вәкаләтләрне гамәлгә ашыру дәүләт контроле астында. Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан аерым дәүләт вәкаләтләрне гамәлгә ашыруны тикшереп торыу шартлары һәм тәртибе тиешенчә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә. Район Советы үз вәкаләтләрне чикләрендә районның жирле үзидарә органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан аларга тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалану очракларын һәм тәртибен билгеләргә хокуклы.

10 статья. Районның муниципаль хезмәттәшлектә катнашуы

Районның муниципалитеттә хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

11 статья. Районның жирле үзидарә органнары белән дәүләт хакимияте органнары арасындагы багланышлар

Районның жирле үзидарә органнары белән дәүләт хакимияте органнары арасындагы багланышлар түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырыла:

- 1) районның социаль-икътисадый үсешенә юнәлтелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда район жирле үзидарә органнарының катнашуы;
- 2) районның жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;
- 3) даими яисә вакытлыча координация, консультация, киңәш бирү һәм башка эш органнары булдыру;
- 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында район Советының закон чыгару инициативасы;
- 5) законнарда билгеләнгән үзара хезмәттәшлекнең башка рәвешләре.

12 статья. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Райондагы муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне дә кертеп, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләү, муниципаль хезмәтне үтү шартлары һәм тәртибе «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 02 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, «Муниципаль хезмәт турында» 2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, район Советы раслаган муниципаль хезмәт турындагы нигезләмә һәм районның муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ТУРЫДАН-ТУРЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРЫЛУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУЫ ФОРМАЛАРЫ

13 статья. Жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның турыдан-туры катнашуы

Гражданның турыдан-туры жирле үзидарәне гамәлгә ашыралар һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге рәвешләрдә катнашалар:

- 1) жирле референдум;
- 2) район чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 3) гражданның хокукый инициативасы;
- 4) территорияль ижтимагый үзидарә;

- 5) гавами тыңлаулар;
- 6) гражданнар жыелышы;
- 7) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 8) гражданнардан сораштыру;
- 9) жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы;
- 10) гражданнарның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре;
- 11) ижтимагый (консультатив) советлар төзү;
- 12) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләр.

14 статья. Жирле референдум

1. Жирле референдум турыдан-туры район халкы тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә хал итү максатларында уздырыла.

2. Жирле референдум «Россия Федерациясе гражданнары сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм «Жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләргә иһәпкә алып районның бөтен территориясендә уздырыла.

3. Жирле референдумда яшәү урыны район чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданнары катнашырга хокуклы. Россия Федерациясенә халыкара шартнамәләргә нигезендә һәм законда билгеләнгән тәртиптә район территориясендә даими яшәүче чит ил гражданнары жирле референдумда Россия Федерациясе гражданнары кебек үк катнашалар.

4. Жирле референдумны билгеләү турындагы карар район Советы тарафыннан түбәндәге инициатива буенча кабул ителә:

- 1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданнар;
- 2) уставларында сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашу каралган һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда теркәлгән сайлау берләшмәсе, башка ижтимагый берләшмә;
- 3) район Советы һәм район Башкарма комитеты житәкчесе алар тарафыннан бергә чыгарылган иде.

5. Гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдумны билгеләү шарты булып әлегә инициативаны хуплап имзалар жыю тора, аларның саны район территориясендә теркәлгән референдумда катнашучылар санының биш процентын тәшкил итәргә тиеш, ләкин 25 имзадан да ким була алмый.

6. Район Советы һәм район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан бергә чыгарылган референдум уздыру инициативасы район Советы карары һәм район Башкарма комитеты житәкчесе карары белән рәсмиләштерелә. Күрсәтелгән инициативаны күрсәтү тәртибе район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

7. Район Советы жирле референдум билгеләнә торган документлар район Советына кергән көннән алып 30 көн эчендә жирле референдумны билгели.

8. Референдумда тавыш бирүне уздыру датасы билгеләнгән тавыш бирү көненә кадәр 25 көннән дә соңга калмыйча район Советы карары белән аны дәүләт хакимияте органнарына яисә жирле үзидарә органнарына билгеләнгән сайлауларда тавыш бирү

көне яки башка билгелэнгән референдумда тавыш бирү көне белән бергә урнаштыру максатларында соңрак вакытка (эмма 90 көннән артмаска) күчерелергә мөмкин.

9. Әлеге статьяның 8 пункты нигезендә референдум билгеләү турындагы, шулай ук референдумда тавыш бирү көнен күчерү турындагы карар массакүләм мәгълүмат чараларында ул кабул ителгән көннән соң биш көннән дә соңга калмыйча рәсми бастырып чыгарылырга тиеш.

10. Тавыш бирү йомгаклары һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

Жыенда кабул ителгән карарлар торак пункт территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфай затлары яки жирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

12. Районның жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарның үтәлешен әлеге Устав белән билгелэнгән вәкаләтләр бүләшү нигезендә тәмин итәләр.

13. Жирле референдум уздыру турындагы карарга, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карарга федераль законнар нигезендә гражданнар, жирле үзидарә органнары, прокурор, федераль закон белән вәкаләтләр бирелгән дәүләт хакимияте органнары тарафыннан суд тәртибендә шикаять бирелергә мөмкин.

15 статья. Чикләренә үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Чикләренә үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның күрсәтелгән үзгәрешләргә ризалыгын алу, районны үзгәртеп кору максатларында уздырыла.

2. «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгелэнгән очрактарда районның бөтен территориясендә яисә аның территориясендә бер өлешендә чикләренә үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү уздырыла.

3. Район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү район Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм «Жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнында, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып үткәрелә.

4. Район чикләрен үзгәртү, район яңарышы мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда район халкының яртысыннан күбрәге яисә сайлау хокукына ия район өлеше катнашса, узган дип санала. Район чикләрен үзгәртүгә халыкның ризалыгы, районны үзгәртеп кору, күрсәтелгән үзгәреш өчен район халкының тавыш бирүдә катнашкан яртысыннан күбрәге яисә район өлеше тавыш бирсә, алынган дип санала.

5. Чикләренә үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү йомгаклары һәм кабул ителгән карарлар рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

16 статья. Гражданның хокукый инициативасы

1. Район халкы әлеге Устав һәм район Советының норматив хокукый акты белән билгелэнгән тәртиптә хокук ижат инициативасы белән чыгарга хокуклы.

2. Сайлау хокукына ия гражданнар төркеме хокукый ижат инициативасы белән сайлау хокукына ия район халкының сайлау хокукына ия 3 процентыннан артмаган санда чыгыш ясарга мөмкин.

3. Хокук ижат инициативасын гамәлгә ашыру максатларында район халкы түбәндәгеләргә хокуклы:

- гражданнарның яшәү урыны (эшләр) буенча жылышларын һәм хокук ижат инициативасын тикшерү һәм күрсәтү буенча башка күмәк чараларны оештырырга һәм уздырырга;

- хокук ижат инициативасы белән чыгуны хуплап имзалар жыю буенча инициатив төркемнәр төзәргә;

- район халкының имзаларын жыйрга һәм хокук инициативасын законнарға каршы килмәгән ысуллар белән күрсәтүне хуплап агитация алып барырга.

4. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыруда район халкына ярдәм күрсәтергә тиеш.

5. Гражданнарның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты район Советы тарафыннан аның ачык сессиясендә, район Башлыгы яисә район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан әлеге Устав билгеләгән компетенцияләр нигезендә аны керткән көннән алып өч ай эчендә һичшиксез каралырга тиеш.

6. Гражданнарның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проектына карау процедурасы тиешенчә район Советы регламенты, район Башлыгының, район Башкарма комитетының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

17 статья. территориаль ижтимагый үзидарәләр,

1. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнарның жылышларын һәм конференцияләрен уздыру, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнары төзү юлы белән турыдан-туры халык тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнарның түбәндәгә яшәү территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырылырга мөмкин: күпфатирлы торак йорт подъезды; күпфатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; жирлек булмаган авыл торак пункты; муниципаль район чикләрендә гражданнарның башка яшәү территорияләре.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре Мөслим муниципаль районы Советы тарафыннан әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча Мөслим муниципаль районы Советы тарафыннан Мөслим муниципаль районы Советы раслый торган территориаль ижтимагый үзидарә турындагы Нигезләмәдә билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4. Территориаль ижтимагый үзидарә аның уставы нигезендә юридик зат була ала һәм коммерциягә карамаган оешманың оештыру-хокукый рәвешендә дәүләт теркәве узарга тиеш.

5. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында түбәндәгеләр билгеләнә:

1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;

2) территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенң максатлары, бурычлары, рәвешләре һәм төп юнәлешләре;

3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен, хокукларын һәм бурычларын булдыру, туктату тәртибе, вәкаләтләре чоры;

4) карарлар кабул итү тәртибе;

5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән мөлкәттән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм алар белән эш итү тәртибе;

б) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

6. Территориаль ижтимагый үзидарэне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жылышы, әгәр анда уналты яшкә житкән тиешле территориядә яшәүче халыкның кимендә өчтән бере катнашса, хокуклы дип санала.

Территориаль ижтимагый үзидарэне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, әгәр анда уналты яшкә житкән тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән берен тәшкил итүче гражданнар жылышларында сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

7. Территориаль ижтимагый үзидарэне гамәлгә ашыручы гражданнар жылышының, конференциясенә аерым вәкаләтләрә тубәндәгеләр керә:

- 1) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары структурасын билгеләү;
- 2) территориаль ижтимагый үзидарэ уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарэ органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарэ эшчәнлегенә төп юнәлешләрә билгеләү;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарэ керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәләше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары эшчәнлегә турында хисапнары карау һәм раслау.

- 2) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары;
  - 1) тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгәтләрә күрсәтә;
  - 2) гражданнар жылышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәләшен тәмин итәләр;

3) тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтыяжларын канәгәтләндерүгә юнәлдерелгән территорияне карап тоту, төзекләндерү, башка хужалык эшчәнлеген күрсәтелгән гражданнар акчалары исәбенән дә, район Башкарма комитеты белән килешү нигезендә дә гамәлгә ашырырга мөмкин;

4) әлегә органнар һәм жирле үзидарәнәң вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле, әлегә актларны кабул итү компетенциясенә кертелгән муниципаль норматив хокукый актлар проектларын жирле үзидарэ органнарына кертергә хокуклы.

9. Территориаль ижтимагый үзидарэне оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчаларны бүлөп бирү шартлары һәм тәртибе әлегә Устав һәм район Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

18 статья. Территориаль ижтимагый үзидарэ учреждениесе тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарэ булдыру максатларында район халкы, жирле үзидарэ органнары инициативасы буенча территориаль ижтимагый үзидарэ уставы проектын эшләүне гамәлгә ашыручы һәм чикләрендә шушы территориаль ижтимагый үзидарэне гамәлгә ашыру күздә тотыла торган территориядә яшәүче гражданнар жылышын оештыручы гражданнарның инициатив төркеме төзелә.

2. Гражданнар жылышы район территориясендә территориаль ижтимагый үзидарэ төзү турында карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук гражданнар жылышын территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәүгә бәйлә мәсьәләләр буенча район Советында тапшырырга вәкаләтле вәкилле (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль ижтимагый үзидарэ район Советының территориаль ижтимагый үзидарэ уставы теркәлгәннән соң гамәлгә куелган дип санала.

19 статья. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү өчен район башлыгына гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) түбәндәгеләр тапшырыла:

1) территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү турында гражданнар жыелышының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган гариза;

2) территориаль ижтимагый үзидарэ төзү турында карар кабул ителгән гражданнар жыелышы беркетмәсе, фамилиясен, исемен, атасының исемен, туу датасын, паспортының яисә граждан паспортын алмаштыручы документының сериясен, номерын һәм бирелү датасын, вәкаләтле вәкилләрнең һәркайсының яшәү урыны адресын күрсәтеп;

3) территориаль ижтимагый үзидарэ уставының ике нөсхәсе.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә билгеләнгән документлардан тыш, башка документларны тапшыру турындагы таләпләр рөхсәт ителми.

Гариза биргән затка аңардан документлар кабул итү турында расписка бирелә, анда исемлек һәм аларны алу датасы күрсәтелә.

3. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү турындагы документлар кергән көннән алып ике атна эчендә район башлыгы уставны теркәү турында яисә аны теркәүдән баш тарту турында район Советы карары проектын алдан карап тикшерүне һәм әзерләүне оештыра.

4. Гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкилләре территориаль ижтимагый үзидарэ уставын һәм район Советының киңәш бирү тавышы хокукына ия утырышында алдан караганда катнашырга хокукы.

5. Район Советы территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү турында яисә әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән документларны алган көннән соң 30 көн эчендә аны теркәүдән баш тарту турында карар кабул итә. Рөхсәт бирүдән баш тарту нигезле булырга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып Россия Федерациясе Конституциясенә территориаль ижтимагый үзидарэ уставы нормаларына, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына, әлеге Уставка, башка муниципаль хокукый актларга каршы килү тора.

7. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын территориаль ижтимагый үзидарәне төзүнең максатка ярашсызлыгы мотивлары буенча теркәүдән баш тарту рөхсәт ителми.

8. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү мәсьәләсе буенча район Советы тарафыннан кабул ителгән мотивлаштырылган карар өч көн эчендә рәсми рәвештә гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) игътибарына житкерелергә тиеш.

9. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү турында район Советы карар кабул иткән очракта, уставның бер нөсхәсе теркәлүе турында тамга белән гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, башка нөсхә район Советында саклана.

10. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставына кертелә торган үзгәрешләр район Советы тарафыннан әлеге статьяда билгеләнгән тәртиптә теркәлергә тиеш. Күрсәтелгән үзгәрешләр аларны теркәгән көннән үз көченә керә.

20 статья. Ачык тыңлаулар

1. Район Советы, район Башлыгы катнашында жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль норматив хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу өчен ачык тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Халык алдында тыңлаулар халык, район Советы яки район Башлыгы инициативасы буенча үткәрелә. Район халкы яки район Советы инициативасы белән үткәрелә торган гавами тыңлаулар район Советы, район Башлыгы - район Башлыгы инициативасы белән билгеләнә.

3. Халык тыңлауларына түбәндәгеләр чыгарылырга тиеш:

1) Жирлек Уставы проекты (алга таба – Устав), шулай ук Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек Советы карары проекты, Уставка, Уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл янадан күрсәтү формасына үзгәрешләр кертү очракларыннан тыш;

2) Район бюджеты һәм аның үтәләше турында хисап проекты;

3) Районның социаль-иқтисадый үсеше стратегиясе проекты;

4) жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләре проектлары, территорияләрне планлаштыру проектлары һәм территорияләрне ызанлау проектлары, моңа Россия Федерациясе Шәһәр төзелеш кодексында каралган очраklar керми, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, шулай ук жир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектларыннан файдалануның шартлыча хәл ителгән төренә рөхсәтләр бирү мәсьәләләре, рөхсәт ителгән төзелешнең иң чик параметрларыннан тайпылу, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләү мәсьәләләре, жирдән файдалану һәм төзелеш объектларының расланган кагыйдәләре булмаганда жир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектларыннан рөхсәт ителгән файдалануның бер төрен үзгәртү мәсьәләләре;

4) районны үзгәртеп кору турындагы сораулар, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә районны үзгәртеп кору өчен тавыш бирү юлы белән яки гражданныр жыеннарында белдерелгән район халкының ризалыгын алу таләп ителә.

4. Гавами тыңлаулар үткәрү турындагы карар, законда башкасы каралмаган булса, тиешле орган яисә районның вазыйфай заты тарафыннан муниципаль норматив хокукый акт проектын карау көненә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Аларны үткәрү вакытын һәм урынын күрсәтеп ачык тыңлаулар уздыру турындагы карар һәм гавами тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль норматив хокукый акт проекты ачык тыңлаулар уздырылган көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш, әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса.

6. Гавами тыңлаулар уздыру турында карар басылып чыккан көннән алып, аларны уздыру көненә кадәр район башлыгы халык тыңлауларына чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм искәрмәләр жибәрергә хокуклы, шул исәптән муниципаль норматив хокукый актның гавами тыңлауларына чыгарылуы проектка төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр. Район башлыгы кергән тәкъдимнәрне һәм кисәтүләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәрмәләр гавами тыңлауларда катнашучыларга житкерелә.

7. Әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар муниципаль норматив хокукый акт проектын карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Халык тыңлаулары белгечләр, экспертлар, кызыксынган затлар чакыруы белән уздырыла. Гавами тыңлауларда районның теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

8. Гавами тыңлаулар уздыру йомгаклары буенча жирле үзидарә органнары һәм районның вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә, аларның компетенцияләренә муниципаль норматив хокукый акт проектын гавами тыңлауларга чыгару кертелгән.

9. Гавами тыңлауларның нәтижеләре, кабул ителгән карарларның дәлилләнгән нигезләмәсен дә кертәп, гавами тыңлаулар уздырганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

10. Гавами тыңлауларны оештыру һәм уздыру тәртибе район Советы тарафыннан раслана торган гавами тыңлаулар турындагы нигезләмә белән билгеләнә.

11. Гамәлдәге кануннарда гавами тыңлаулар өчен каралган башка сроклар билгеләнмәгән булса, әлегә статьяда күрсәтелгән сроклар кулланыла.

21 статья. Гражданнар жыелышы

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр турында фикер алышу, халыкка жирле үзидарә органнары һәм район жирле үзидарәсенә вазыйфай затлары эшчәнлегә турында мәгълүмат бирү өчен район территориясендә гражданнар жыелышлары үткәрелергә мөмкин. Гражданнарның жыелышлары районның микрорайоннары, торақ массивлары, кварталлары, урамнары, торақ йортлары, торақ пунктлары буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыелышы халык, район Советы, район башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очрақларда үткәрелә.

3. Район Советы яки район Башлыгы инициативасы белән уздырыла торган гражданнар жыелышы тиешенчә район Советы яисә район башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, тиешле территориядә яшәүче һәм шушы территорияләрдә урнашкан предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар житәкчеләре жыелышында катнашу хокукына ия халык төркемнәренә кимендә 10 процентында торган гражданнар төркеменә язма тәкъдиме буенча район Советы тарафыннан билгеләнә.

Гражданнар жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимдә аны карауга чыгарыла торган мәсьәләләр исемлегә, жыелышны уздыру вакыты һәм урыны күрсәтелергә тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә әгәр жыелышны үткәрү инициативасы белән гражданнар төркеме мөрәжәгать итсә - әлегә гражданнар, аларның һәркайсының фамилиясен, исемнә, атасының исемнә, туган көннә, яшәү урыны адресын күрсәтәп мөрәжәгать итә.

Район Советы якындагы сессиядә гражданнар жыелышын үткәрү турында тәкъдим кертте.

Район Советы гражданнарның жыелышын үткәрүдән үзенә максатка ярашсызлыгы мотивлары буенча баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыелышын уздыру вакыты һәм аны үткәрү урыны турында һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр, шушы массакуләм мәгълүмат чарасын кулланып, жыелыш уздырылырга жиде көннән дә соңга калмыйча, почта хәбәрләреннән, квартал саен (хужалык) йөрүдән, игълан итүдән һәм башка мөмкин булган чаралардан файдаланалар. Гражданнар жыелышын әзерләүне һәм уздыруны районның Башкарма комитеты тәәмин итә.

7. Жыелышлар эшендә шушы территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданнар катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданнарның гомуми саны муниципаль сайлаулар уздырганда файдаланыла торган Россия Федерациясә чикләрендә булу урыны һәм яшәү урыны буенча Россия Федерациясә гражданнарын теркәүне исәпкә алу күрсәткечләре нигезендә билгеләнә.

Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданны санының кимендә өчтән бере катнашса, гражданинны жыелышы тулы хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта катнашкан гражданнының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданныны жыелышы районның жирле үзидарә органнына һәм жирле үзидарәненң вазыйфай затларына мөрәжәгатьләр кабул итәргә, шулай ук жирле үзидарә органны һәм район жирле үзидарәсененң вазыйфай затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданинны жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль ижтимагы үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча үткәрелә торган гражданинны жыелышы үз компетенциясенә территориаль ижтимагы үзидарә уставы белән кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданныны жыелышы кабул иткән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органны һәм район жирле үзидарәсененң вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш, алар компетенциясенә мөрәжәгатьләрдәгә мәсьәләләрне хәл итү кертелгән, язма жавап юлламасы белән.

11. Гражданныны жыелышын билгеләү һәм уздыру тәртибе, шулай ук гражданинны жыелышының вәкаләтләре федераль закон, әлегә Устав һәм район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Гражданныны жыелышы йомгалары рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

22 статья. Гражданныны конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданныны конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәгә мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм район халкының фикерен ачыклау зарурлыгы очрагында уздырыла. Район территориясендә яшәүче кешеләр арасынан гражданинны конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданинны жыелышын чакыру кыенлашкан очрактарда уздырыла.

2. Гражданныны конференциясен (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе район Советының әлегә Уставы һәм (яисә) норматив хокукый акты белән билгеләнә.

3. Гражданныны конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданинны жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданныны конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, район Советы, район Башлыгы инициативасы белән уздырыла. Район Советы яки район Башлыгы инициативасы белән уздырыла торган гражданинны конференциясе район Советы яки район Башлыгы тарафыннан тиешенчә билгеләнә. Халык инициативасы белән уздырыла торган гражданинны конференциясе (делегатлар жыелышы) район Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Әгәр анда сайланган делегатларның яртысыннан күбрәгә катнашса, гражданинны конференциясе (делегатлар жыелышы) тулы хокуклы дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жыелышлары) конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

Территориаль ижтимагы үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданинны конференциясе, әгәр анда уналты яшыкә житкән тиешле территориядә яшәүчеләрненң кимендә өчтән берен тәшкил итүче гражданинны жыелышларында сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

6. Гражданныны конференциясе (делегатлар жыелышы) йомгалары рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

23 статья. Гражданнардан сорау

1. Гражданнардан сорашып белешү жирле үзидарәнең органнары һәм вазыйфай затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә халык фикерен ачыклау һәм исәпкә алу өчен районның бөтен территориясендә яисә территориясендә бер өлешендә уздырыла.

Сораштыру нәтижәләре киңәш характерында.

2. Гражданнардан сораштыруда сайлау хокукына ия район халкы катнашырга хокуклы.

3. Гражданнардан сораштыру түбәндәге инициатива белән уздырыла:

1) район Советы яисә район Башлыгы - жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - республика һәм регионара әһәмияттәге объектлар өчен район жирләренең максатчан билгеләнешен үзгәртү турында карарлар кабул иткәндә гражданнарның фикерен исәпкә алу өчен.

4. Гражданнардан сорашып белешүне билгеләү һәм үткәру тәртибе район Уставы һәм (яисә) район Советының норматив хокукый актлары белән Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә билгеләнә.

Гражданнарны сораштыру билгеләү турындагы карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә. Жирлек Советының гражданнар арасында сораштыру билгеләү турында карарында түбәндәгеләр билгеләнә:

1) сораштыру уздыру датасы һәм сроклары;

2) сораштыру уздырганда тәкъдим ителә торган сорауны (сорауларны) формулировкалау;

3) сораштыру үткәру методикасы;

4) сораштыру кәгазенә формасы;

5) сораштыруда катнашучы муниципаль берәмлек халкының минималь саны;

6. Район халкы гражданнардан сораштыру үткәру турында аны үткәру алдыннан кимендә 10 көн кала хәбәр итә.

7. Гражданнардан сорашып белешү эзерләүгә һәм уздыруга бәйле чараларны финанслау түбәндәгечә гамәлгә ашырыла:

1) район бюджеты акчалары исәбеннән - районның жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда.

8. Сораштыру нәтижәләре аны уздырганнан соң бер ай эчендә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Сораштыру нәтижәләре белән районның теләсә кайсы кешесе танышырга хокуклы. Сораштыру нәтижәләре район жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул ителгәндә исәпкә алынырга тиеш.

24 статья. Гражданнарның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре

1. Гражданнар районның жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм коллектив мөрәжәгатьләргә хокуклы.

Өлеге тәртип нигезләмәләре «Россия Федерациясе гражданнары мөрәжәгатьләрен карау тәртибе турында» 2006 елның 2 маендагы 59-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба - Федераль закон) һәм «Татарстан Республикасында гражданнар мөрәжәгатьләре турында» 2003 елның 12 маендагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә каралырга тиешле барлык мөрәжәгатьләргә кагыла.

3. Гражданнарның мөрәжәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен жирле үзидарәнең вазыйфай затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә жаваплы булалар.

25 статья. Район халкы тарафыннан жирле үзидарәне турыдан-туры гамэлгә ашыруның һәм аны гамэлгә ашыруда катнашуның башка рәвешләре

1. Әлеге Уставта каралган рәвешләр белән беррәттән халык жирле үзидарәне турыдан-туры гамэлгә ашыруның һәм халыкның жирле үзидарәне гамэлгә ашыруда катнашуының федераль закон нигезендә гражданнар Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә жирле үзидарәне гамэлгә ашыруда катнашырга хокуклы.

2. Район халкы тарафыннан жирле үзидарәне турыдан-туры гамэлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамэлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә вазыйфай затлары халыкка турыдан-туры жирле үзидарәне гамэлгә ашыруда һәм халыкның жирле үзидарәне гамэлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. - Район Советы;

26 статья. Район Советы - районның вәкиллекле жирле үзидарә органы

1. Район Советы район жирле үзидарәсенә даими эшләрчә сайланулы коллегияль органы булып тора.

2. Район Советының рәсми исеме - Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Советы.

3. Район Советы вәкаләтләре чоры - 5 ел.

4. Район Советы район халкына хисап тотты һәм контрольдә.

5. Район Советының район гербы төшерелгән һәм үз исеме булган мөһер, бланклар бар.

Жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

27 статья. Район Советы аппараты

1. Район Советы 38 депутаттан тора.

2. Район Советы аның составына депутатларның кимендә өчтән икесе район Советының билгеләнгән саныннан сайланганда хокуклы була.

28 статья. Район Советы депутатларын сайлау тәртибе

1. Район Советы составына район составына керүче жирлекләр башлыклары һәм күрсәтелгән жирлекләрнең вәкиллекле органнары депутатлары, жирлек халкы санына бәйсез рәвештә, һәр жирлектән бер вәкил күләмендә вәкиллекең нормасы нигезендә жирлекләрнең вәкиллекле органнары тарафыннан үз составыннан сайланган депутатлар керә.

Муниципаль район составына керүче бер жирлекнең вәкиллеге нормасы район Советының билгеләнгән санының өчтән береннән арта алмый.

2. Жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасынан сайлана торган район Советы депутаты яңа чакырылыш тиешле жирлекнең вәкиллекле органының тулы хокуклы составында беренче сессия көненнән алып бер айдан да соңга калмыйча, шул исәптән әлеге чакырылыш органы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, сайланьрга тиеш.

3. Район Советы депутатларын жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан сайлап алу яшерен тавыш бирү юлы белән гамәлгә ашырыла һәм күрсәтелгән орган карары белән рәсмиләштерелә.

4. Жирлек башлыгын сайлау һәм жирлекнең вәкиллекле органы депутатын район Советы депутаты итеп сайлау турындагы карар өч көн эчендә район Советына жиберелә.

29 статья. Район Советы депутаты статусы

1. Район депутаты вәкаләтләре аны жирлек башлыгы яисә район Советы депутаты итеп жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан сайланган көннән башлана һәм яңа чакырылыш район Советы эшли башлаган көннән туктатыла.

2. Район Советы депутаты, әлеге Уставта билгеләнгән очрактардан тыш, депутат эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт бурычларын үтәгән килеш бергә алып бара.

Депутат «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. Казан шәһәре Мэры "Коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабрдән 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" 20120 елның 3 декабрдән 230-ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категорияләрдәге затларның счетлар (кертмнәр) ачуны һәм аларга ия булуны, Россия Федерациясеннән читтә урнашкан чит ил банктарында акча чаралары яки кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында" 2013 елның 7 маеннан 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

4. Район Советы депутатына коррупциягә каршы тору турында Россия Федерациясе законнары нигезендә тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында белешмәләренә дәрәжәләнгән һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасының югары вазыйфаи заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы житәкчесе) карары буенча уздырыла.

5. Әлеге статьяның 8 пункты нигезендә уздырылган тикшерү нәтижәсендә «Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль законда, «Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затлар һәм аларның керемнәренә башка затлар чыгымнарының туры килүен тикшереп тору турында» 2012 елның 3 декабрдәге 230-ФЗ номерлы Федераль законда, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банктарында счетлар (кертмнәр) ачуны һәм булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда, Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары органы житәкчесе (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органы) депутатының тиешле вәкаләтләренә кабул итү турындагы гаризасы белән Татарстан Республикасы Югары вәкаләтле органында депутатлык Советының вәкаләтле органында депутатлыкка яисә вәкаләтләренә вакытыннан алда кабул итүне тыю турында Федераль законда билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, йөкләмәләренә үтәмәү фактлары ачыкланганда.

6. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затлар тарафыннан тапшырылган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында белешмәләр Мөслим муниципаль районы сайтында "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырыла һәм (яисә) массакүләм мәгълүмат

чараларына муниципаль хокукый актларда билгелэнгән тәртиптә бастырып чыгару өчен бирелә.

7. Район Советы депутаты законнар, әлеге Устав, район Советы карарлары нигезендә үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тәмин ителә.

8. Район Советы депутаты депутатларның түбәндәге йөкләмәләрен үз эченә алырга тиешле депутатлар этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш:

1) шәхсэн яисә аның якин туганнарына кагылышлы мәсьәләләрне хәл иткәндә жирле үзидарәнең башка органнары, оешмалар, вазыйфай затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданнар эшчәнлегенә йогынты ясау өчен депутат статусыннан файдаланмау;

2) депутат бурычларын объектив башкаруда шик тудырырлык үз-үзеңне тотыштан тыелырга, шулай ук аның абруена яисә район Советы абруена зыян китерергә сәләтле конфликтлы хәлләрдән качарга;

3) мәнфәгатьләр конфликты барлыкка килү куркынычы булганда - шәхси кызыксыну депутат бурычларын объектив үтәүгә йогынты ясый торган яисә йогынты ясый торган вәзгыять, - бу хакта район Советына хәбәр итәргә һәм аның әлеге конфликтны булдырмауга яисә җайга салуга юнәлдерелгән карарын үтәргә;

4) район Советында билгелэнгән гавами чыгышлар кагыйдәләрен үтәргә;

5) үзенә вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә мәгълүм булган федераль законнар нигезендә конфиденциаль характердагы белешмәләргә караган белешмәләрне яисә хезмәт мәгълүматын фаш итәргә яисә муниципаль хезмәткә бәйле булмаган максатларда файдаланырга;

5) физик һәм юридик затлардан вазыйфай дәрәжәгә бәйле рәвештә яисә вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә бүләкләүләр (бүләкләр, акчалата кызыксындыру, ссудалар, хезмәт күрсәтүләр, күнел ачулар, ял итү, транспорт чыгымнары өчен түләү һәм башка бүләкләр) алырга.

14. Даими нигездә вәкаләтләр башкаручы депутат хокукы түгел:

1) шәхсэн яисә ышанычлы затлар аша эшкуарлык эшчәнлегә белән шөгыйльләнергә, коммерциячел оешма идарәсендә яисә коммерциягә карамаган оешма идарәсендә (Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре советы, муниципаль берәмлекләрнең башка берләшмәләре идарәсендә, сәяси партия катнашудан, башка ижтимагый оешма, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативлары, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативлары, күчемсез мөлкәт милекчеләре ширкәтләре съездында (конференциясендә) яисә гомуми жылышында катнашудан тыш), федераль законнарда каралган очрактардан тыш, һәм оешма белән идарә итүдә катнашу жирле үзидарә органы исеменнән Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла торган очрактардан тыш;

2) укутучылык, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән кала, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыйльләнергә. Бу очракта, эгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, укуту эшчәнлегә, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек чит дәүләт, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданнары һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына финанслана алмый;

4) эгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, коммерциягә нигезләнмәгән, дәүләтнеке булмаган чит ил оешмаларының идарә органнары, попечительлек һәм күзәтчелек советлары, башка органнары һәм аларның Россия Федерациясе территориясендә эш итүче структур бүлекчәләре составына керергә».

10. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары биналарда, махсус билгелэнгән урыннарда, шулай ук йорт эчендәге территорияләрдә, аларны үткәрү тереклек тәмин итү объектлары, транспорт яисә социаль инфраструктура, элемент эшчәнлегә бозылуга, жәяүлеләр һәм (яисә) транспорт чаралары хәрәкәтенә комачаулар йә гражданнарның

торак урыннарына яисә транспорт яисә социаль инфраструктура объектларына керүенә китермәсә, уздырыла. Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнарының яисә жирле үзидарә органнарының мондый очрашулар турында хәбәре таләп ителми. Шул ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарга аларны уздыру датасы һәм вакыты турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

11. Жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын уздыру өчен махсус бирелгән урыннарны билгелиләр, шулай ук жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын уздыру өчен бирелә торган биналарның исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгелиләр.

12. Район Советы депутаты вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;
2) үз теләге белән отставкага китү;
3) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылса;

б) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылса яисә вафат дип игълан ителсә;

8.2.7. аңа карата суд хөкем карарының законлы көченә керүе;

9) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына чыгу;

8.2.9. Россия Федерациясә гражданлығын туктату, Россия Федерациясә халыкара шартнамәсендә катнашучының – чит ил гражданлығын туктату – аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит ил дәүләтенәң гражданлығын алырга яисә яшәү төрен яки Россия Федерациясә халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган Россия Федерациясә гражданының чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслый торган, аның нигезендә чит ил гражданлығы булган Россия Федерациясә гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокуклы булган башка документны алырга хокуклы.

8) район составына керүче жирлекнең тиешле вәкиллеке органы депутаты буларак сайлаучылар тарафыннан чакыртып алынганда;

9) жирлек башлығы яисә жирлекнең тиешле вәкиллеке органы депутаты буларак район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яки аның вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;

8.2.10. хәрби хезмәткә чакырылу яки аны алыштыручы альтернатив граждан хезмәтенә жиберү;

11) Татарстан Республикасы югары вазыйфай затының (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенәң югары башкарма органы житәкчесенәң) район Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы гаризасы белән мөрәжәгать итүләре, вәкаләтләренә вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көн - әлеге гаризаның район Советына кергән көне

10) гарантиядә билгеләнгән башка очракларда.

13. Депутатның, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасының, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затының, муниципаль вазыйфаны биләүче башка затның вәкаләтләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләренә үтәмәгән очракта вакытыннан алда туктатыла.

14. Тиешле жирлекнең вәкиллеке органы депутатлары арасынан район Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, күрсәтелгән орган бер ай өчендә район Советы составына башка депутатны сайларга тиеш.

30 статья. Район Советы депутатының район халкы белән үзара мөнәсәбәте

1. Район Советы депутаты район халкы, шулай ук предприятие, оешма, дәүләт органнары һәм район территориясендә урнашкан башка органнар белән элемтәдә тора.

2. Район Советы депутаты жирлектә яшәүчеләр алдында хисап тота, аның вәкиле булып тора, үз эше турында район Советы эше турында даими мәгълүмат бирә, шулай ук халыкны кабул итә.

3. Район Советы депутаты район халкының законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәмин итү буенча законнарда каралган чараларны күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләренә карарга, аларда булган мәсьәләләренә дәрәс һәм үз вакытында хәл итәргә тиеш.

31 статья. Яңа сайланган район Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш район Советы беренче сессиягә район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланган көннән соң 7 көннән дә соңга калмыйча жыела. Район Советы утырышының беренче утырышын район Башлыгы, ә ул булмаганда район Башкарма комитеты житәкчесе чакыра һәм әзерли.

2. Сайлаулардан соң беренче булып район Советы сессиясен район Башлыгын сайлаганчы районның өлкән депутаты ача һәм алып бара.

32 статья. Район Советы компетенциясе

Район Советы компетенциясендә:

1) район Уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү, муниципаль хокукый актлар чыгару;

2) Мәслим муниципаль районының рәсми символларын билгеләү;

2) Район бюджеты һәм аның үтәләше турында хисап проекты;

4) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару, аларны түләү буенча салымнар һәм жыемнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә ташламалар бирү;

3) Жирлекнең социаль-иқтисадый үсеше стратегиясе проекты;

6) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау;

7) чикләренә үзгәртү, районны үзгәртеп кору турындагы инициативаны күрсәтү;

8) жирле референдумны билгеләү;

9) район Башлыгын сайлау;

10) район Башлыгы урынбасарын сайлау;

11) район Башкарма комитеты житәкчесен билгеләп кую, аның отставкасын кабул итү;

12) район Башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең иң чик санын билгеләү;

13) район Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасын биләүгә конкурс үткәру тәртибен билгеләү, конкурс комиссиясе әгъзаларын билгеләү;

14) Контроль-хисап палатасы турында нигезләмәне, Финанс-бюджет палатасы турында нигезләмәне һәм мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турында нигезләмәне раслау;

15) районның сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләп кую;

16) районның чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;

17) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;

18) районның муниципаль милкендәге мөлкәткә идарә итү һәм аның белән эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; муниципаль мөлкәтнең читләштерелүе район Советы тарафыннан

килештереп яисә расланганнан соң гамәлгә ашырыла торган төрләре исемлеген билгеләү;

19) муниципаль предприятиеләрне төзү, үзгәртеп оештыру һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан бирелә торган хезмәтләргә тарифлар билгеләү тәртибен һәм, әгәр федераль законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләр тәртибен билгеләү;

20) муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында районның катнашу тәртибен билгеләү;

21) районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягынан тәмин итү тәртибен билгеләү;

- жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнарындагы вазифаи затлар тарафыннан жирле әһәмияткә ия мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен үтәүне контрольдә тоту.

23) районны территориаль планлаштыру документларын, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеше документларын раслау;

24) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;

25) жирлекләренң бюджет тәмин ителеше дәрәжәсен тигезләү өчен район бюджетыннан кирәкле акчаларны бүлөп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;

26) үз массакуләм мәгълүмат чараларын гамәлгә ашыру;

27) район Уставы һәм район Советы карарлары аңлатмасы;

28) район Советы Регламентын һәм үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар кабул итү;

29) район Советы аппараты турындагы нигезләмәне раслау;

район Башлыгын отставкага жиберү турында карар кабул итү;

31) районның контроль-хисап палатасы рәисен һәм әгъзаларын (аудиторларны) билгеләнгән тәртиптә билгеләп кую;

32) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль районнарының вәкиллекле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлегә Устав тарафыннан район Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Район Советы район Башлыгының, Башкарма комитет Башлыгының эшчәнлекләренң нәтижеләре, жирле администрация һәм район башлыгының ведомство буйсынуындагы башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә турында, шул исәптән район Советы куйган мәсьәләләрне хәл итү турындагы еллык хисапларын тыңлай.

33 статья. Район Советының эш тәртибе

1. Район Советының эш тәртибе әлегә Устав һәм район Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Район Советы эшенең төп рәвешен аның район Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләре хәл ителә торган утырышларыннан гыйбарәт.

3. Әгәр район Советы утырышында район Советының сайланган депутатлары санының кимендә 50 проценты катнашса, ул тулы хокуклы була.

4. Район Советының чираттагы утырышлары кирәк саен үткәрелә, әмма кимендә өч айга бер тапкыр уздырыла. Чираттан тыш утырышлар район Башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы белән район Советы депутатларының билгеләнгән санынан кимендә өчтән беренчә чакырыла.

5. Совет утырышлары район Башлыгы тарафыннан чакырыла. Район Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырышка - аны үткәрүгә бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Район Советының һәр утырышында беркетмә алып барыла. Беркетмәгә сессияне уздыру датасы, урыны һәм вакыты турындагы белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап үтелә һәм, тавыш бирү йомгакларын күрсәтеп, кабул ителгән барлык карарлар теркәлә. Беркетмәгә кул куйганнан соң район Башлыгы белән районның теләсә кайсы кешесе танышырга мөмкин.

7. Район Советы утырышында һәр депутат бер тавышка ия. Район Советы депутаты шәхсән үзе тавыш бирү хокукын гамәлгә ашыра. Район Советы утырышында тавыш бирү ачык (шул исәптән яшерен) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүен һәр төрән куллану очраклары элек Устав, район Советы регламенты белән билгеләнә.

34 статья. Район Советы эшчәнлеген оештыру

1. Район Советы эшчәнлеген район Башлыгы оештыра.

2. Район Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне алдан карау һәм эзерләү регламенты нигезендә депутатлар арасынан, район Башлыгы һәм аның урынбасарларынан тыш, район Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча даими комиссияләр төзелә, шулай ук вакытлы комиссияләр төзелергә мөмкин.

3. Муниципаль программаларны, район Советы карарлары проектларын эзерләү, район карамагына кертелгән аеруча мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышу өчен район Советы каршында депутатлар, район Башкарма комитеты, иҗтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм район халкы составында эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

4. Район Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка төрле тәмин итүне район Советы аппараты башкара.

35 статья. Район Советының контроль функцияләрен гамәлгә ашыру

1. Район Советы район территориясендә элек Уставның район Советы кабул итә торган нигезләмәләренә үтәлешен, район бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар акчаларынан, район үсеше программаларынан файдалануны, район Башкарма комитеты һәм аның житәкчесе эшчәнлеген тикшереп тора.

2. Районның жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфай затлары закон, элек Устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актларны бозулар фактлары ачкыланган очракта, район Советы, район Башлыгы карары белән депутатлар арасынан күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен вакытлы контроль комиссияләре төзелергә мөмкин.

3. Район Советы, район Башлыгы законнары нигезендә район бюджеты акчаларынан максатчан файдалануга, муниципаль мөлкәтгән файдалануның нәтижәлегенә, шулай ук район Башкарма комитетының финанс-хужалык эшчәнлегенә башка мәсьәләләренә тикшерүләр (ревизияләр) үткәрелергә мөмкин. Тикшерүләр (ревизияләр) үткәргә билгеләнгән тәртиптә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре жәлеп ителергә мөмкин.

4. Районның Башкарма комитеты, аның житәкчесе, предприятиеләре, учреждениеләре, оешмалары, вазыйфай затлары, эгәр закон белән башкасы билгеләнмәгән булса, район Советы, аның контроль комиссияләре мөрәҗәгатә буенча район Советы карамагына караган мәсьәләләр буенча соратып алына торган мәгълүмат бирергә, ә кануннарны, муниципаль норматив хокукый актларны бозган очракта, хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны жаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Район Советы контроль функцияләрен башкарганда район Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-күрсәтмә эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

36 статья. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район Советы вәкаләтләре түбәндәге очрақларда вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

- 1) район Советы үз-үзен таркату турында карар кабул итте;
- 2) район Советы депутатларының әлеге составының хокуксызлыгы турында Татарстан Республикасы Югары суды карары үз көченә кәргән очрақта, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен бирүләренә бәйлә рәвештә;
- 3) «Жирле үзидарәнең гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясындагы 4, 6 өлешләре нигезендә гамәлгә ашырыла торган район, шулай ук муниципаль район бетерелгән очрақта, үзгәртелгән очрақта.
- 4) район чикләре үзгәрү нәтижәсендә район сайлаучылары саны 25 проценттан артыкка арткан очрақта;
- 5) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерүе юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль норматив хокукый актыны бастырып чыгару срогы бозылган очрақта.

2. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга аның депутатларының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылуға сәбәп була.

3. Район Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очрақта, жирлекләренә вәкиллеке органнары бер ай дәвамында район Советы составына башка депутатларны сайларга тиеш.

37 статья. Район Советының үз-үзен таркату турында карар кабул итү тәртибе

1. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар район Башлығы яисә депутатлар төркеме инициативасы белән район Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә яртысы күләмендә кабул ителергә мөмкин.

2. Үз-үзен таркату турында карар кабул итү инициативасы түбәндәгечә күрсәтелә алмый:

- 1) район Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;
- 2) район бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисап раслау чорында;
- 3) район Башлығының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очрақта, яңа район башлығын сайлаганчы.

3. Район Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдимендә үз-үзен тарату мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа рөхсәтнең сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да өстәлергә мөмкин.

4. Район Советы карары белән депутатлар арасынан үзтаркату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен комиссия төзелә. Район Советы яки район Башлығы карары буенча район Советының үз-үзен тарату мәсьәләсен халык алдында тыңлауларга чыгарырга мөмкин.

5. Район Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карауның дәвамлылығы район Советы депутатларының һәм район кешеләренә үз-үзләрен тарату инициативасын һәрьяклап һәм объектив рәвештә тикшерү мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзен таркату турындагы карар үз-үзен тарату турындагы инициативаны чыгарган көннән соң ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.

6. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар район Советы депутатларының билгеләнгән санынан яшерен тавыш бирү юлы белән өчтән ике тавыш белән кабул ителә.

7. Район Советы үз-үзен таркату турындагы тәкъдиме кире кагылган очракта, үз-үзен тарату турындагы кабат инициатива үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк күрсәтелергә мөмкин.

37.1 статья. Район Советында фракцияләр

1. Сәяси партияләр (аларның региональ бүлекләре яисә башка структур бүлекчәләре) тарафыннан күрсәтелгән кандидатлар исемлекләре составында сайланган район Советы депутатлары, әлеге статьяның 3 өлешендә каралган очрактан тыш, депутат берләшмәләренә (фракциягә) (алга таба - фракциягә) керә. Фракция кандидатларның тиешле исемлеге составында сайланган барлык депутатларны (депутатны) үз эченә ала. Фракциядә шулай ук бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округлары буенча сайланган депутатлар да, әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән сәяси партия (аның региональ бүлекчәсе яисә башка структур бүлекчәсе) кандидатлары исемлеге составында сайланган депутатлар (депутат) керә ала.

2. Фракцияләр эшчәнлегә тәртибе Татарстан Республикасы законы һәм (яисә) регламент яки районның башка Советы тарафыннан билгеләнә.

3. Сәяси партия эшчәнлеген юкка чыгаруга яисә үзгәртеп оештыруга бәйле рәвештә туктаткан очракта, аның район Советында фракциясе эшчәнлегә, шулай ук әлеге фракциядә депутатлар әгъзалыгы тиешле язмадагы юридик затларның бердәм дәүләт реестрына кертелгән көннән туктатыла.

4. Сәяси партия (аның региональ бүлекчәсе яисә башка структур бүлекчәсе) тарафыннан күрсәтелгән кандидатлар исемлеге составында сайланган депутат әлеге статьяның 1 өлеше нигезендә үзе торган фракциядән чыгарга хокуклы түгел. Күрсәтелгән депутат кандидатлар исемлеге составында үзе сайланган сәяси партия әгъзасы гына була ала.

5. Бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округы буенча сайланган һәм фракциягә кергән депутат яисә әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән сәяси партия кандидатлары исемлеге составында сайланган һәм фракциягә кергән депутат бары тик шул сәяси партиянең генә әгъзасы булырга мөмкин.

6. Әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән сәяси партия кандидатлары исемлеге составында сайланган һәм район Советында үз фракциясе булган сәяси партиягә кергән депутат әлеге фракциягә керә һәм аннан чыгарга хокуклы түгел.

7. Әлеге статьяның 4 - 6 өлешләрендә каралган таләпләрне үтәмәү депутат вәкаләтләрен туктатуга китерә.

IV бүлек. Район Башлыгы

38 статья. Район Башлыгы районның иң югары вазыйфаи заты

1. Район Башлыгы районның иң югары вазыйфаи заты.

Район Башлыгы район Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе вәкаләтләрен башкара.

3. Район Башлыгы вазыйфасының рәсми атамасы - «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Башлыгы».

39 статья. Район башлыгын сайлау тәртибе

1. Район Башлыгы район Советы депутатлары арасынан яңа сайланган муниципаль район Советының беренче сессиясендә яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана, әгәр район Советы тавыш бирүнең башка тәртибен район Советы вәкаләтләре срогына билгеләмәсә.

Район Башлыгын сайлау район Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасыннан, шул исәптән район халкының, ижтимагый берләшмәләренә тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан күбрәге аны сайлау өчен тавыш бирсә, депутат жирлекнең сайланган Башлыгы булып санала.

40 статья. Район башлыгы статусы

1. Район Башлыгы даими нигездә эшли.

2. Район Башлыгы үз эшчәнлегендә район халкына һәм район Советына федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә контрольлек итү һәм хисап бирү каралган.

3. Район Башлыгы үзенә эшчәнлегенә турында район Советы алдында елына бер мәртәбә хисап тотат.

Район Башлыгы "Коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабреннән 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында" 2012 елның 3 декабреннән 230-ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категорияләрдәге затларның счетлар (кертмә) ачуны һәм аларга ия булуны, Россия Федерациясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында акча чаралары яки кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тью турында" 2013 елның 7 маеннан 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тьюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

Район Башлыгы гражданлык, административ яки жинаять эше яки административ хокук бозу турындагы эш буенча яклаучы яки вәкил буларак (законлы вәкилләктән тыш) катнаша алмый.

Район Башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре әлеге Устав белән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә.

41 статья. Район Башлыгы вәкаләтләре

Район Башлыгы,

1) районны башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданны һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә, ышанычнамәсез район исеменнән эш итә;

2) район Советы эшен оештыра, район Советы сессиясен чакыра һәм аларда рәислек итә;

3) әлеге Устав билгеләгән тәртиптә район Советы кабул иткән норматив хокукый актларга кул куя һәм халыкка житкерә;

4) үз вәкаләтләре чикләрендә район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара;

5) район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи;

6) район Советы эшендә жәмәгәтчелек фикерен ачуны һәм исәпкә алуны тәмин итү чараларын күрә;

7) гражданны кабул итүне, аларның мөрәжәгатьләрен, гаризаларын һәм шикәятләрен карауны оештыра;

8) район Советы сессияләре беркетмәләренә имза сала;

9) район Советы аппараты эше белән житәкчелек итә;

10) район Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга сала;

11) район Советын карап тоту һәм аның эшчәнлеген тәмин итү өчен район бюджетында каралган чыгымнар буенча эш итүче булып тора;

12) закон һәм әлеге Устав нигезендә гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча район Советының хокукый актын кабул итүне оештыра;

13) район жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, район территориясендә гамәлдә булган органнары белән кирәкле хезмәттәшлеген тәмин итә;

- Район исеменнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлек итү һәм гамәлләрне координацияләү турында килешүләр төзи;

15) муниципаль хезмәткәрләренң һәм районның жирле үзидарә органнары хезмәткәрләренң хезмәт өчен түләү күләмнәрен һәм шартларын билгели;

жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә;

17) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль районнар Башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләрен, шулай ук әлеге Устав, район Советы карарлары белән район Башлыгы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

42 статья. Район Башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылу

1. Район Башлыгының вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкага китү;

3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 741 статьясы нигезендә отставкага китү;

4) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфасыннан ваз кичү;

5) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылса;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылса яисә вафат дип игълан ителсә;

7) аңа карата суд хөкем карарының законлы көченә керүе;

8) Россия Федерациясе муниципаль районыннан читкә даими яшәү урынына китү.

9) Россия Федерациясе гражданның туктату, Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучының – чит ил гражданның туктату – аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит ил дәүләтенң гражданның алырга яисә яшәү төрен яки Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган Россия Федерациясе гражданының чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслый торган, аның нигезендә чит ил гражданның булган Россия Федерациясе гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокукы булган башка документны алырга хокукы.

10) жирлекнең тиешле вәкилләкле органы депутаты буларак сайлаучылар тарафыннан чакыртып алынганда;

11) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13

статьясындагы 4, 6 өлешлөре нигезендә гамәлгә ашырыла торган районны үзгәртеп кору, шулай ук район бетерелгән очракта;

12) район чикләре үзгәрү нәтижәсендә муниципаль берәмлек сайлаучылары санын 25 проценттан артыкка арттыруны;

13) сәламәтлеге торышы буенча суд тәртибендә билгеләнгән ныклы сәләтсезлекне район башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашырырга;

14) гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогы бозылганда;

15) 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында»гы федераль закон;

2. Район Башлыгының вәкаләтләре, Россия Федерациясе Президентының ышанычын югалтуга бәйле рәвештә, түбәндәге очрақларда вакытыннан алда туктатыла:

1) “Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәре) булуны, аларда акчалар һәм кыйммәтле эйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында” Федераль законда билгеләнгән тыюны район башлыгының ирләре һәм балигъ булмаган балалары тарафыннан үтәмәве;

2) муниципаль сайлауларда сайланган район башлыгына карата Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр), акчалар һәм кыйммәтле эйберләр ачу яисә булу, чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яисә) алардан файдалану фактын билгеләү, күрсәтелгән зат тиешенчә район башлыгы сайлауларында кандидат буларак теркәлгән чорда.

3. Өлеге статьяның 1 өлешендәге 1 - 10, 13-15 пунктларында күрсәтелгән нигезләр буенча район Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, районның яңа Башлыгын сайлау район Советының якындагы утырышында гамәлгә ашырыла.

4. Район Башлыгының вәкаләтләре район Советы вәкаләтләре чоры тәмамланганчы кимендә 6 ай алдан туктатылса, район Советы карары белән районның яңа Башлыгын сайлау үткәрелмәскә мөмкин.

43 статья. Район Башлыгы урынбасары

1. Район Башлыгы тәкъдиме белән район Советы депутатлары арасынан район Башлыгының урынбасары сайлана.

Әгәр жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысынан күбрәге аны сайлау өчен тавыш бирсә, депутат жирлекнең сайланган Башлыгы булып санала.

3. Район Башлыгы урынбасары үз вазыйфаларын район Советы регламентында билгеләнгән вазыйфаларны бүлешү нигезендә үти, район башлыгының йөкләмәләрен үти, вакытлыча (авыруга яисә отпускка бәйле) булмаган яисә үз бурычларын үтәү мөмкин булмаган очракта яисә вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату район Башлыгы вазыйфаларын башкара.

4. Район Башлыгы азатлык нигезендә бер урынбасарны сайларга тәкъдим итәргә хокуклы.

5. Район Башлыгы урынбасарының вәкаләтләре шушы Уставның 29 статьясында каралган нигезләрдә вакытыннан алда туктатыла.

6. Район Башлыгы урынбасары үз вазыйфасыннан район Советы инициативасы буенча яисә депутатлар төркеме таләбе буенча район Советы депутатларының билгеләнгән санынан кимендә өчтән бере санында теләсә кайсы вакытта чакыртып алынырга мөмкин. Район Башлыгы урынбасарын чакыртып алу турындагы карар район Советы депутатларының билгеләнгән санынан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

Район башлыгы урынбасары вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре әлеге Устав тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә.

44 статья. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затларга карата чикләүләр һәм бурычлар

1. Район башлыгы, район Башлыгы урынбасары вазыйфасын биләүгә дөгъва кылучы гражданныр һәм район башлыгы урынбасарын, район башлыгы урынбасарын биләүче затлар Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә үзләренә керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенәң югары башкарма органы житәкчесе) белешмәләр тапшыра.

2. Район Башлыгы вазыйфасын биләүче затлар, район Башлыгы урынбасары вазыйфасын биләүче затлар тарафыннан тапшырылган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турындагы белешмәләр Мөслим муниципаль районы сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация чөлтәрәндә урнаштырыла һәм (яисә) муниципаль хокукий актларда билгеләнгән тәртиптә массакуләм мәгълүмат чараларына бастырып чыгару өчен бирелә.

3. Әлеге статьяның 1 өлеше нигезендә тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт турында һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр хакында белешмәләрнең дөреслеген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасының иң югары вазыйфаи заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенәң югары башкарма органы житәкчесе) карары буенча гамәлгә ашырыла.

4. Әлеге статьяның 3 өлеше нигезендә башкарылган тикшерү нәтижәсендә район Башлыгы вазыйфасын биләүче зат, “Коррупциягә каршы көрәш турында” 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, “Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затлар һәм башка затлар чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында” 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, “Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында сөтлар (көртеменәр) ачуны һәм сөтлары (көртеменәре) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында” 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон, район Башлыгы урынбасарының яисә Татарстан Республикасы дәүләт вазыйфаларын башкаручы органының Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында сөтлары (көртеменәре) ачуны һәм булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил вәкаләтләрен үтәүне тыю турында” 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә үтәмәү фактлары ачкыланганда, районның иң югары вазыйфасы турында Татарстан Республикасы Дәүләт Советы житәкчесенәң яисә башка затлар тарафыннан закон нигезендә Татарстан Республикасы дәүләт вәкаләтләрен кабул итүне туктата.

V бүлек. Район Башкарма комитеты

45 статья. Районның Башкарма комитеты - район жирле үзидарәсенәң башкарма-күрсәтмә органы

5.1. Авыл жирлегә башкарма комитеты авыл жирлегә жирле үзидарәсенәң башкарма-боеру органы булып тора.

2. Район Башкарма комитетының рәсми исеме - Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Башкарма комитеты, кыскартылган исеме - район Башкарма комитеты.

3. Районның Башкарма комитеты район Советына, район Башлыгына һәм район халкына хисап тотта.

4. Районның Башкарма комитетына гражданлык хәле актларын дәүләт теркәвенә алу өчен тапшырылган вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен район гербы төшерелгән мөһер, бланклар, үз исеме булган бланклар, шулай ук Россия Федерациясе гербы төшерелгән түгәрәк мөһер була.

Район Башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

46 статья. Район Башкарма комитеты структурасы

---

1. Башкарма комитет структурасы Башкарма комитет житәкчесе тәкъдиме буенча район Советы тарафыннан раслана.

2. Район Башкарма комитеты структурасына башкарма комитет житәкчесе, аның урынбасарлары, тармак (функциональ) һәм (яисә) башкарма комитетның территориаль органнары керә.

47 статья. Башкарма комитет вәкаләтләре

Район Башкарма комитеты

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәпкә алу өлкәсендә:

- бюджет проектын (бюджет проектын һәм уртача вакытка исәпләнгән финанс планын) төзүне тәмин итә;

- кирәкле документлар һәм материаллар белән район бюджеты проектын (бюджет проекты һәм урта сроклы финанс планы) район Советы раславына кертә;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә бюджетара трансфертларны бүлү методикасын һәм (яисә) бирү тәртибен эшли һәм раслый;

- район бюджетының үтәлешен тәмин итә һәм бюджет хисабы төзи, район Советы раславына район бюджетының үтәлеше турында хисап тапшыра;

- муниципаль бурыч белән идарә итүне тәмин итә;

- районның комплекслы социаль-икътисадый үсеше планнары һәм программалары проектларын эшләүне тәмин итә;

- жирлек бюджетының үтәлешен тәмин итә, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеш планнары һәм программаларының үтәлешен оештыра;

- районның комплекслы социаль-икътисадый үсеше планнарының һәм программаларының үтәлеше турында хисаплар эзерләүне тәмин итә;

- Районның икътисады һәм социаль өлкәсе торышын характерлаучы статистик күрсәткечләрне жыюны оештыра һәм әлегә дәүләт хакимияте органнарына законнарда билгеләнгән тәртиптә тапшыру;

- район бюджеты акчалары исәбеннән жирлекләрнең бюджет тәмин ителеше дәрәжәләрен тигезләүне тәмин итә;

2) жирлек территориясендә муниципаль милек белән идарә итү, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- районның муниципаль милкендәге мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын төзү, сатып алу, алардан файдалану, кушу һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә (әгәр район Советы карары белән башкасы билгеләнмәгән булса);

- муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан бирелә торган хезмәтләргә тарифлар раслый, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләр, федераль законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс белән тәмин итүне һәм муниципаль биремне үтәүне бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан финанс белән тәмин итүне гамәлгә ашыра, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гамәлгә ашыра;

- муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән жирлекнең икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек итү турында килешүләр төзи; жирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- районның административ участогында эшләр өчен бина полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бирә;

- 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урыны бирә;

3) территорияль планлаштыру, жирдән һәм башка табигый ресурслардан файдалану, әйләнә-тирәлекне саклау өлкәсендә:

- районның территорияль планлаштыру документлары, районның башка шәһәр төзелеше документлары проектларын эшли һәм аны раслауга кертә һәм гамәлгә ашыруны тәмин итә;

- район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеше эшчәнлеген тәмин итүнең мәгълүмат системаларын алып бара, муниципаль ихтыяжлар өчен муниципаль район чикләрендә жир кишәрлекләрен резервлау һәм алу;

- әйләнә-тирә мохитне саклау буенча жирлекка характердагы чараларны оештыра;

- көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыра;

- район территориясендә жирле эһәмияттәге дөвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны саклауны оештыра, үстерә һәм тәмин итә, жирле эһәмияттәге махсус сакланылучы табигат территорияләреннән файдалану һәм аларны саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыра;

- муниципаль урман контролен гамәлгә ашыра;

- район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион үткәрә;

- муниципаль районның авылара территориясендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру;

"Күчемсез милекнең дәүләт кадастры турында" 2007 елның 24-нче июленнән 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә комплекслы кадастр эшләрен башкаруны һәм территориянең карта-планын раслауны оештыра;

4) төзелеш, транспорт һәм элемент өлкәсендә:

«Район чикләрендә торак пунктлар чикләреннән читтә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген тәмин итә, Район чикләрендә торак пунктлар чикләреннән читтә автомобиль транспортында, шәһәр жир өсте электр транспортында һәм юл хужалыгында муниципаль контрольне гамәлгә ашыра, юл хәрәкәтен оештыруны гамәлгә ашыра һәм аларда юл хәрәкәте иминлеген тәмин итә, шулай ук Россия Федерациясе законнары нигезендә автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;»

- халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыра һәм район чикләрендәге жирлекләр арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыруны тәмин итә;

- район чикләрендәге торак пунктлар арасында халыкка хезмәт күрсәтүче жәмәгать транспорты тукталышлары маршрутларын, хәрәкәт графигын, тукталыш урыннарын раслый яисә килештерә;

- район чикләрендәге торак пунктлар чикләреннән тыш жәмәгать транспорты тукталышлары өчен бирелгән урыннарны төзекләндерүне тәмин итә;

- жирлекләрне элемтә хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- адреслар бирүне, адреслар үзгәрүне, аннулирование, урам-юл челтәре элементларына (федераль эһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яисә муниципаль яисә эһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш) исемнәр бирүне, муниципаль районның авылара территориясе чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирүне, мондый исемнәрне үзгәртүне, гамәлдән чыгаруны, мәгълүматны дәүләт адреслы реестрында урнаштыруны тәмин итә;

5) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә, шулай ук төзекләндерү һәм авыл хужалыгы өлкәсендә:

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны гамәлгә ашыра, муниципаль берәмлек чикләрендә биналары муниципаль торак фонды булган күп фатирлы йортларга энергетика тикшерүен үткәрүне оештыра, энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру турында законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә;

- Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләрне электр һәм газ белән тәмин итүне оештыра;

- муниципаль район составына керүче жирлекләрне жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне, китапханә фондларын туплауны һәм саклауны тәмин итүне оештыра;

- ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирлекара күмү урыннарын карап тотуны тәмин итә;

- район составына керүче жирлекләрдә жирле халык сәнгәт ижатын үстерү өчен шартлар тудыра;

- район составына керүче жирлекләрне ял итүне оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләрен күрсәтү өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

- жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм итә, социаль юнәлештәге коммерциячел булмаган оешмаларга, хәйрия эшчәнлегенә һәм иреклеккә ярдәм итә;

- жирлек территориясендә физик культура һәм массакүләм спорт үсеше өчен шартлар тудыра, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

- коммуналь инфраструктура системасына тоташуга тарифларны, коммуналь комплекс оешмаларының тоташуга тарифларын, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәт күрсәтүләренә тарифларга өстәмәләренә, кулланучылар өчен бәяләргә (тарифларга) өстәмәләренә жайга сала.

- «Жылылык белән тәмин итү турында» Федераль законда каралган жылылык белән тәмин итүне оештыру вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- «Су белән тәмин итү һәм ташландык суларны агызу турында» Федераль законда каралган су белән тәмин итү һәм ташландык суларны агызу өлкәсендә вәкаләтләренә гамәлгә ашыра;

- реклама конструкцияләрен урнаштыру схемасын раслый, муниципаль район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыруга һәм эксплуатациялүгә рөхсәт бирә, мондый рөхсәтләренә юкка чыгара, муниципаль район территориясендә «Реклама турында» 2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон

нигезендә гамәлгә ашырыла торган үз белдеге белән билгеләнгән реклама конструкцияләрен күрсәтү турында күрсәтмәләр бирә;

б) мәгариф һәм сәламәтлек саклау өлкәсендә:

- муниципаль мәгариф оешмаларында төп гомуми белем бирү программалары буенча (федераль дәүләт белем бирү стандартлары нигезендә төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә ашыруны финанс ягыннан тәмин итү вәкаләтләрәннән тыш) һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми, урта гомуми белем бирүне оештыра, муниципаль мәгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыра (финанс ягыннан тәмин итү Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла торган балаларга өстәмә белем бирүдән тыш), балаларга муниципаль мәгариф оешмаларында балаларны карау һәм тәрбияләүне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыра;

- муниципаль мәгариф оешмалары биналарын һәм корылмаларын карап тотуны, аларга яқын территорияләргә төзекләндерүне тәмин итә;

- мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми һәм урта гомуми белем бирү программалары буенча укырга тиешле балаларны исәпкә ала, муниципаль мәгариф оешмаларын районның конкрет территорияләргә беркетә;

- муниципаль белем бирү оешмасын төзи, яңадан оештыра, бетерә (югары белем бирүче муниципаль районнарның жирле үзидарә органнары тарафыннан төзелүдән тыш), муниципаль мәгариф оешмаларын гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен башкара;

- район территориясендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыра (халыкка медицина ярдәме күрсәтү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы карамагындагы медицина оешмаларында медицина ярдәме белән тәмин ителә торган территорияләр исемлегенә кертелгән жирлекләр территорияләреннән тыш) гражданның медицина ярдәме күрсәтүнең дәүләт гарантияләренә территорияль программасы нигезендә аерым территорияләр халкына медицина ярдәме күрсәтү функцияләрен гамәлгә ашыручы территорияләр исемлегенә кертелгән территорияләрдән тыш;

- балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларына, жирле үзидарәнең сайланулы органнары эгъзаларына, район Советы депутатларына, муниципаль хезмәткәрләргә һәм учреждениеләр хезмәткәрләренә һөнәри белем һәм өстәмә һөнәри белем бирүне оештыра;

7) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү, халыкны һәм территорияләргә гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- жирлек территориясендә законнар, дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнары актлары үтәләшен, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судта, жирле үзидарә органнарының һәм дәүләт вазыйфай затларының, предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның хокукларын боза торган актларына карата шикаять бирә;

- муниципаль милиция тарафыннан жәмәгать тәртибен саклауны оештыруны тәмин итә;

- район территориясендә гадәттән тыш хәлләргә кисәтүдә һәм аларның нәтижеләрен бетерүдә катнаша;

- территорияль оборона һәм гражданның оборонасы, халыкны һәм район территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау буенча чаралар уздыруны оештыра һәм тәмин итә; гадәттән тыш хәлләргә бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыруны тәмин итә;

- район территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- үз вәкаләтләре чикләрендә һәм билгеләнгән тәртиптә гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү куркынычы яисә килеп чыгу куркынычы турында халыкка вакытында хәбәр итүне һәм халыкка мәгълүмат бирүне тәмин итә;

- су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү, аларның гомерен һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыруны тәмин итә;

- жирле референдумны эзәрләүне һәм уздыруны, район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- үз вәкаләтләре чикләрендә террорчылыкны һәм экстремизмны профилактикалау, шулай ук район территориясендә террорчылык һәм экстремизм чагылышлары нәтижәләрен минимальләштерү һәм (яисә) юкка чыгару буенча чаралар күрүне тәмин итә;

жирлек чикләрендә коррупциягә каршы торучы чараларын гамәлгә ашыру;

- милләтара һәм конфессияара килешүне ныгытуга, район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәданиятен үстерүгә һәм аларга ярдәм итүгә, жирле аз санлы халыкларның һәм башка милли азчылыкларның хокукларын тормышка ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни жайлашуын тәмин итүгә, милләтара (этносара) низагларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны эшли һәм гамәлгә ашыра;

8) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары тарафыннан жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән матди һәм финанс чараларын исәпкә алып бара һәм тиешенчә файдалануны тәмин итә;

- федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә тапшырылган дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- районның жирле үзидарә органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан район Советы карарлары нигезендә үзләренә тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалануны тәмин итә;

- Россия Федерациясенең су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенең вәкаләтләрен гамәлгә ашыра, шәхси һәм көнкүреш ихтияжлары өчен гомуми файдаланудагы су объектларыннан файдалану кагыйдәләрен билгели, моңа гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полосаларына иреккә керүен тәмин итү дә керә;

б) башка документлар:

- муниципаль хезмәтләр реестрын төзү һәм алып бару тәртибен билгели;

- жирлекләренң архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архивны төзи һәм үз эченә ала;

- федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый элементләрен гамәлгә ашыра;

- жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре буенча, законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек Советы яисә башка жирле үзидарә органнары компетенциясенә кертелгән вәкаләтләрдән тыш, башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

Башкарма комитет муниципаль районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрен хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрен гамәлгә ашыра:

1) муниципаль район музейларын төзи;

опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;

3) муниципаль район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләреннә хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне тормышка ашыру өчен шартлар тудыру;

4) Россия Федерациясә халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм муниципаль район территориясендә миллиләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;

5) 2008 елның 31 декабренә торышы буенча алар карамагында булган югары белем бирү муниципаль мэгариф оешмалары оештыручысы функцияләрен гамәлгә ашыру;

6) туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

7) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен һәм мәжбүри тоту урыннарында булган затларга ярдәм күрсәтүне гамәлгә ашыручы ижтимагый күзәтчелек комиссияләренә ярдәм күрсәтү;

8) инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрәндәгә 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гомумроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү;

9) "Кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында" Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыру;

10) авылара территориядә урнашкан торак пунктта нотариус булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;

11) федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү шартлары сыйфатын бәйсез бәяләү үткәрүне оештыру өчен шартлар тудыру;

Район башкарма комитеты муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Муниципаль контроль өлкәсендә Район башкарма комитеты вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

1) автомобиль транспортында муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;

2) аны гамәлгә ашыру вәкаләтләре жирле үзидарә органнарына бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

3) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;

4) тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольнең нәтижәләлеген мониторинглауны оештыру һәм уздыру, аны уздыру күрсәткечләре һәм методикасы Россия Федерациясә Хөкүмәте тарафыннан раслана;

5) федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында һәм башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләренә гамәлгә ашыру.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру функцияләре мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә Район Башкарма комитеты органнарына йөкләнергә мөмкин.

Муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларны, шәхси эшмәкәрләренә тикшерүне оештыру һәм үткәрү белән бәйлә мөнәсәбәтләргә «Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм шәхси эшмәкәрләренә хокукларын яклау турында» 2008 елның 26 декабрәндәгә 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

48 статья. Район Башкарма комитеты житәкчесе

1. Районның Башкарма комитетын башкарма комитет җитәкчесе җитәкли.
2. Район башкарма комитеты җитәкчесе әлеге вазыйфага контракт буенча билгеләнүче район жирле үзидарәсенә вазыйфай заты булып тора.
3. Район Башкарма комитеты җитәкчесе үз вәкаләтләрен даими нигездә башкара.
4. Аерым оештыру-күрсәтмә функцияләрен гамәлгә ашыру өчен район башкарма комитеты җитәкчесе урынбасарларга ия. Район Башкарма комитеты җитәкчесе вакытлыча булмаганда (авыруга яисә отпускка бәйлә рәвештә) яисә үз бурычларын үтәү мөмкинлегә булмаганда яки вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан очракта, аның вәкаләтләрен Район башкарма комитеты җитәкчесенә урынбасарларының берсе үз вазыйфаларын билгеләнгән вәкаләтләр нигезендә башкара.

Район Башкарма комитеты җитәкчесе "Коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабреннән 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында" 20120 елның 3 декабреннән 230-ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категорияләрдәге затларның счетлар (кертемнәр) ачуны һәм аларга ия булуны, Россия Федерациясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында акча чаралары яки кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында" 2013 елның 7 маеннан 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

49 статья. Район Башкарма комитеты җитәкчесен билгеләү тәртибе

1. Район Башкарма комитеты җитәкчесен билгеләү конкурс нигезендә уздырыла.
Район Башкарма комитеты җитәкчесе вазыйфасын биләүгә конкурс үткәрү тәртибе район Советы тарафыннан билгеләнә. Конкурсны уздыру тәртибе конкурс уздыру көненә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча конкурс шартларын, аны уздыру датасы, вакыты һәм урыны турындагы белешмәләренә, контракт проектын бастырып чыгаруны күздә тотарга тиеш.
2. Конкурсны үткәрү өчен конкурс комиссиясе төзелә. Конкурс комиссиясе әгъзаларының гомуми саны район Советы тарафыннан билгеләнә.
Конкурс комиссиясе әгъзаларының яртысы - район Советы, ә икенче яртысы Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан билгеләнә.
3. Зат район Башкарма комитеты җитәкчесе вазыйфасына конкурс нәтижәләре буенча конкурс комиссиясе тәкъдим иткән кандидатлар арасынан район Советы тарафыннан билгеләнә.
4. Район Башкарма комитеты җитәкчесе өчен контракт шартлары район Советы тарафыннан раслана.
Районның башкарма комитеты җитәкчесе - район Советы өчен жирле әһәмияткәгә мәсьәләләренә хәл итү буенча вәкаләтләренә гамәлгә ашыруга кагылышлы өлештә һәм Татарстан Республикасы законы өчен жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга кагылышлы өлештә.
5. Район Башкарма комитеты җитәкчесе белән контракт район Башлыгы тарафыннан төзелә.

50 статья. Район Башкарма комитеты җитәкчесенә вәкаләтләре чоры

1. Башкарма комитет җитәкчесе белән контракт затны Башкарма комитет җитәкчесе вазыйфасына билгеләү турында карар кабул иткән (яңа чакырылыш Советы эшли башлаган көнгә кадәр), әмма кимендә ике елга район Советы вәкаләтләре чорына төзелә.

2. Район Советы вәкаләтләре чоры тәмамлангач, район Башкарма комитеты житәкчесе үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны билгеләнгән тәртиптә район Башкарма комитетының яңа житәкчесе билгеләнгәнчегә кадәр дәвам итә.

51 статья. Башкарма комитет житәкчесе вәкаләтләре

Башкарма комитет житәкчесе

1) район Башкарма комитетының бердәм башлангыч принципларда житәкчелек итә һәм үз компетенциясенә керә торган районның башкарма комитеты тарафыннан вәкаләтләргә үтәү өчен шәхси җаваплылык тотат;

3.2.2. Совет, Башлык, башка жирле үзидарә органнары, шул исәптән башка муниципаль берәмлекләр, дөүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә Башкарма комитетны тәкъдим итә;

3) район Советы каравына район бюджеты проектларын һәм аның үтәләше турындагы хисапларны тапшыра;

3.2.3. муниципаль берәмлекне комплекслы социаль-иқътисадый үстерү планнары һәм программалары проектларын һәм аларның үтәләше турында хисапларны Совет каравына тәкъдим итә;

5) Башкарма комитет структурасы проектын район Советы раславына кертә, хезмәткәрләренң иң чик саны һәм хезмәт өчен түләү фонды билгеләнгән структура нигезендә район Башкарма комитетының штат расписаниесе раслый;

3.2.5. Башлык белән килешенеп, Башкарма комитет житәкчесе урынбасарларын, Башкарма комитет органнары житәкчеләрен билгели һәм вазыйфадан азат итә, урынбасарлары арасында вазыйфаларны бүлә, муниципаль хезмәткәрләргә һәм Башкарма комитетның башка хезмәткәрләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тотат, аларга карата кызыксындыру һәм дисциплинар җаваплылык чараларын куллана;

- үз вәкаләтләре чикләрендә расланган бюджет нигезендә Район чаралары белән эш итә;

8) районның башкарма комитеты тарафыннан районның жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра һәм (яисә) гамәлгә ашыруны тәмин итә, аларны үтәү өчен шәхсэн җаваплы; тиешле законнар нигезендә һәм үтәгәндә тапшырылган дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

Башкарма комитетның хокукый актларын - Башкарма комитет компетенциясенә кертелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча карарлар һәм күрсәтмәләр, шулай ук Башкарма комитет эшен оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара;

10) елга кимендә бер тапкыр яисә район Башлыгы, район Советы таләбе буенча район Башкарма комитетының эшчәнлегә һәм эшчәнлегә турында отчетлар тапшыра;

11) халыкка даими рәвештә башкарма комитет эшчәнлегә турында хәбәр итә, Башкарма комитет хезмәткәрләре тарафыннан гражданнырны кабул итүне оештыра, айга кимендә бер тапкыр гражданнырны кабул итә, гражданнырның тәкъдимнәрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;

12) дөүләт һәм башка органнарда муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, Башкарма комитет исеменнән судка гариза бирә, ышанычнамәләр бирә;

13) район Советы раславына район Башкарма комитеты органнары турындагы нигезләмәләр проектларын тәкъдим итә;

14) үз вазыйфасына билгеләнә һәм район Советы билгеләнгән тәртиптә район Башкарма комитеты органнары житәкчеләрен вазыйфаларыннан азат итә;

15) законнар, Устав, Совет карарлары һәм әлеге контракт нигезендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

52 статья. Район Башкарма комитеты җитәкчесе вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату

Башкарма комитет Җитәкчесе вәкаләтләрә түбәндәге очрақларда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
  - 2) үз теләге белән отставкага китү;
  - 3) әлеге статьяның 2 һәм 3 өлешләрә нигезендә контрактны өзү;
  - 4) «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфасыннан ваз кичү;
  - 5) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылса;
  - 6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылса яисә вафат дип игълан ителсә;
  - 7) аңа карата суд хөкем карарының законлы көченә керүе;
  - 8) Россия Федерациясе муниципаль районыннан читкә даими яшәү урынына китү.
  - 9) Россия Федерациясе гражданлығын туктату, Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучының – чит ил гражданлығын туктату – аның нигезендә чит ил гражданы җирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит ил дәүләтенә гражданлығын алырга яисә яшәү төрен яки Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган Россия Федерациясе гражданының чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслый торган, аның нигезендә чит ил гражданлығы булган Россия Федерациясе гражданы җирле үзидарә органнарына сайланьрга хокукы булган башка документны алырга хокукы.
  - 10). хәрби хезмәткә чакырылу яки аны алыштыручы альтернатив граждан хезмәтенә жиберү;
  - 11) районның гамәлдәге законнар нигезендә, шулай ук район бетерелгән очрақта үзгәртелүе;
  - 12) район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә район сайлаучылары санын 25 проценттан артыгракка арттыру.
  - 13) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогы бозылганда;
  - 14) җирле администрация башлығы вәкаләтләрән башкаручы муниципаль берәмлек башлығы вазыйфасына керешү.
- Башкарма комитет җитәкчесе белән контракт яклар килешүе буенча яки суд тәртибендә түбәндәгеләрнең гаризасы нигезендә өзелергә мөмкин:
- 1) җирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә кагылышлы өлештә контракт шартлары бозылуга бәйлә рәвештә район Советы яисә район башлығы, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәүгә бәйлә рәвештә;
  - 2) Татарстан Республикасының иң югары вазыйфаи заты - районның җирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруга кагылышлы өлештә контрактның шартларын бозуга бәйлә рәвештә, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәүгә бәйлә рәвештә;
  - 3). Башкарма комитет җитәкчесе – җирле үзидарә органнары һәм (яки) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан контракт шартларын бозуга бәйлә рәвештә.

3. Башкарма комитет житәкчесе белән контракт "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрдәгә 273-ФЗ номерлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрдәгә 230-ФЗ номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил банкларында урнашкан кыйммәтле әйберләр һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил милкенә һәм мөлкәтенә каршы тору турындагы белешмәләрне Россия Федерациясе законнары нигезендә таратуны, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында урнашкан мөлкәтенә һәм мөлкәтенә каршы тору турындагы белешмәләрне, коррупциягә каршы тору турындагы белешмәләрне, тикшерүнең 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә Татарстан Республикасы югары вазыйфай затының (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы житәкчесенә) гаризасы нигезендә өзелергә мөмкин.

4. Башкарма комитет житәкчесе вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган йә аңа карата суд карары белән сак астына алу яисә вазыйфасыннан вакытлыча читләштерү рәвешендә процессуаль мәжбүр итү чаралары кулланылган очракта, аның вәкаләтләрен вакытлыча жирле үзидарәнең вазыйфай заты яисә вәкаләтле муниципаль хезмәткәр башкара, ул район Уставы нигезендә билгеләнә.

VI бүлек. РАЙОН СОВЕТЫ, РАЙОН БАШЛЫГЫ ҺӘМ РАЙОН БАШКАРМА КОМИТЕТЫ АРАСЫНДАГЫ МӨНӘСӘБӘТЛӘР

53 статья. Район Советының, район Башлыгының һәм район Башкарма комитетының үзара хезмәттәшлеге нигезләре

1. Әлеге Устав, район Советы, район Башлыгы һәм Башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән вәкаләтләрне бүлешү нигезендә үз вәкаләтләрен мөстәкыйль башкаралар.

2. Район Советы һәм районның Башкарма комитеты районның икътисадый һәм социаль үсеше процесслары белән нәтижәле идарә итү максатларында һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә законнарда, әлеге Устав билгеләгән рәвешләрдә эшләргә тиеш.

3. Район Советы һәм район Башкарма комитеты кабул ителгән хокукый актларны имзаланган көннән алып жиде көн эчендә бер-берсенә юллайлар.

4. Район Советы, район Башлыгы район Башкарма комитеты житәкчесенә район Башкарма комитеты житәкчесенә хокукый актларны кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү турында тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

5. Район Башкарма комитеты житәкчесе район Советына, район Башлыгына район Советының хокукый актларын кабул итү, бетерү, үзгәртү турындагы тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

6. Район Башлыгы Башкарма комитет житәкчесенә район Советының эш планнарын һәм район Советы карарлары проектларын район Советы регламентында билгеләнгән тәртиптә жиберә.

7. Район Советы утырышларында, аның органнары утырышларында, район Башлыгы үткәрә торган утырышларда киңәшмә тавышы хокукына ия район Башкарма комитеты житәкчесе, аның урынбасарлары яисә аларның вәкаләтле затлары катнашырга хокуклы. Район Башкарма комитетының вазыйфай затлары, язма чакыру булса да, район Советы сессиясендә катнашырга тиеш.

8. Район Башкарма комитеты житәкчесе үткәрә торган утырышларда район Башлыгы, район Советы депутатлары катнашырга хокуклы.

54 статья. Районның жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү

Районның жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедураларын уздыру юлы белән яки суд тәртибендә хәл ителә.

VII бүлек. РАЙОННЫҢ БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ

55 статья. - Районның Контроль-хисап палатасы;

2. Контроль-хисап палатасы тышкы муниципаль финанс контроленең даими эшләүче органы булып тора.

2. Районның контроль-хисап палатасы рәистән тора.

Районның контроль-хисап палатасын оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, аның вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы тарафыннан «Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләренә контроль-хисап органнарын оештыруның һәм аларның эшчәнлегенә гомуми принциплары турында» 2011 елның 7 февралендәге 6-ФЗ номерлы, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы, башка федераль законнар һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, район Советы тарафыннан расланган районның контроль-хисап палатасы турындагы нигезләмә, башка муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнә.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә районның контроль-хисап палатасы эшчәнлеген хокукый жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

56 статья. - Районның Финанс-бюджет палатасы;

1. Районның финанс-бюджет палатасы район бюджетын үтәүне, район бюджеты проектларын һәм аның үтәлеше турында хисап төзүне гамәлгә ашыручы жирле үзидарәнең даими эшләүче органы булып тора.

Районның финанс-бюджет палатасы район Советына хисап тотта.

2. Районның финанс-бюджет палатасының мөһере, район гербы төшерелгән һәм үз исеме булган бланклары бар.

3. Районның финанс-бюджет палатасы рәисе район башлыгы тәкъдиме буенча район Советы тарафыннан билгеләнә, финанс-бюджет палатасы эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.

4. Районның финанс-бюджет палатасы эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

5. Финанс-бюджет палатасы үз эшчәнлеген әлеге законнар, әлеге Устав һәм Район Советы раслаган Финанс-бюджет палатасы турындагы Нигезләмә нигезендә гамәлгә ашыра.

57 статья. Жир һәм мөлкәт мөнәсәбәтләре палатасы

1. Районның мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль милек белән идарә итүне гамәлгә ашыручы, шул исәптән район милкендәге жир кишәрлекләре, акцияләр, хужалык жәмгыятьләренә устав капиталларындагы өлешләр (кертемнәрен) гамәлгә ашыручы Район жирле үзидарәсенә даими эшләүче органы булып тора.

Милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы район Советына хисап тотта.

2. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы рәисе Район Советы тарафыннан район Башлыгы тәкъдиме белән билгеләнә.

3. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы рәисе Район жирле үзидарәсенен вазыйфай заты булып тора, мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлегә белән житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.

4. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасының мөһере, Район гербы сурәтләнган һәм үз исеме булган бланклары бар.

5. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

6. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз эшчәнлеген әлегә законнар, әлегә Устав һәм Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турындагы Нигезләмә нигезендә Район Советы раслый.

VIII бүлек. САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

58 статья. Районның сайлау комиссиясе

1. Район сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, чакыртып алу буенча тавыш бирүне депутатны, жирле үзидарәнен сайланулы органы әгъзасын, жирле үзидарәнен сайланулы вазыйфай затын әзерләүне һәм уздыруны, район цикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыра.

Районның сайлау комиссиясе жирле үзидарә органнары структурасына керми.

2. Районның сайлау комиссиясе Татарстан Республикасы Сайлау кодексында федераль законнарда билгеләнган тәртиптә район советы тарафыннан төзелә.

3. Район сайлау комиссиясе вәкаләтләре чоры биш ел тәшкил итә.

4. Районның сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш хокукына ия 8 әгъза составында төзелә.

5. Район сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс белән тәмин итү район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

6. Районның сайлау комиссиясе вәкаләтләре, аның эшчәнлегә тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлегә Устав белән жайга салына. Район Советы мөрәжәгәте нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары буенча район сайлау комиссиясе вәкаләтләре законнар нигезендә территория сайлау комиссиясенә йөкләнергә мөмкин.

IX бүлек РАЙОННЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

59 статья. Юридик зат хокукларына ия районның жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлегә Устав нигезендә юридик зат хокукларына район Советы, районның башкарма комитеты, районның финанс-бюджет палатасы, районның мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы һәм районның контроль-хисап палатасы бирелә.

2. Район Советы карары белән юридик затка башка муниципаль органнар да, шулай ук район башкарма комитеты структурасы нигезендә аның аерым органнары бирелергә мөмкин.

60 статья. Районның жирле үзидарә органнары, юридик затлар буларак

1. Район исемнән мөлкәти һәм башка хокуклар һәм бурычлар сатып алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәсез чыгыш ясарга мөмкин район башкарма комитеты житәкчесе.

2. Район Башлыгы мөлкәти һәм башка хокукларга һәм бурычларга ия була һәм гамәлгә ашыра, район Советы, район Башлыгы, депутатлар эшчәнлеген тәмин итүгә, шулай ук район Советына беркетелгән муниципаль мөлкәт күрсәтмәсе белән район бюджеты акчалары белән эш итүгә бәйлә рәвештә, судта ышанычнамәсез чыгыш ясый.

3. Районның юридик зат хокукларына ия жирле үзидарә органнары идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып тора һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак дәүләт теркәлүе узарга тиеш.

61 статья. Районның жирле үзидарә органнарын финанслау

1. Районның жирле үзидарә органнарын тотуга чыгымнарны финанслау район бюджетының үз керемнәре исәбеннән гамәлгә ашырыла.

2. Законда, әлеге Уставта, район Советы карарларында каралган очракларда районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген тәмин итүгә чыгымнар район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

Х бүлек РАЙОН БАШЛЫГЫНЫҢ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРНЫ БИЛӘҮЧЕ БАШКА ЗАТЛАРНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘРЕ

62 статья. Район Башлыгы һәм аның урынбасарлары, даими нигездә эшләүче район Советы депутатлары, башка вазыйфай затлар эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре

Район Башлыгына һәм аның урынбасарларына, даими нигездә эшләүче район Советы депутатларына, башка вазыйфай затларга бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр «Татарстан Республикасында муниципаль берәмлекнең вәкилләкле органы депутаты, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай заты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм район Советы карарлары белән билгеләнә.

63 статья. Район Башлыгының, район Советы депутатларының кагылгысызлык гарантияләре

Район Советы депутатлары, район башлыгы хокукларының гарантияләре, аларны жинаять яки административ җаваплылыкка тарту, тоткарлану, арест, тентү, сорау алу, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылганда, шулай ук алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт урыны, аларның багажы, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, хезмәт документлары булган депутатларга карата оператив-эзләү чаралары үткәргәндә, аларны федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә, район Советы депутаты, район башлыгы алмый җәлеп ителгән өчен жинаять яки административ җаваплылыкка карата әйтелгән фикер, позициясен, выраженные каршындагы тавыш бирүдә, һәм башка гамәлләр, тиешле статусына, шул исәптән вақыты чыккач, вәкаләтләре. Әлеге нигезләмә кагылмый очракларда, кайчан район Советы депутаты, район Башлыгы иде допущены гавами мыскыллау, яла ягу яки башка хокук бозулар, алар өчен җаваплылык каралган федераль закон.

XI бүлек ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛИЛЫГЫ

64 статья. Жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затлары район халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында федераль законнар нигезендә жаваплы булалар.

65 статья. Район Советы депутатларының район халкы алдында жаваплылыгы

1. Район Советы депутатларының, шул исәптән район Башлыгының, район халкы алдында жаваплылыгы аны сайлаган район халкының ышанычын югалту нәтижәсендә башлана.

2. Район Советы депутаты, шул исәптән жирлекнең вәкиллекле органы депутаты буларак, ышанычын югалткан депутат федераль законнарда билгеләнгән очрақларда һәм тәртиптә чакыртып алынырга мөмкин.

66 статья. Район жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының дәүләт алдындагы жаваплылыгы

Федераль закон нигезендә район Советының, район Башлыгының, район Башкарма комитеты житәкчесенең дәүләт алдында жаваплылыгы алар тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясе, федераль конституциячел законнар, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе, Татарстан Республикасы законнары һәм әлеге Уставы бозылган очрақта, шулай ук районның жирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә гамәлгә ашырмау очрагында тиешле суд карары нигезендә башлана.

67 статья. Физик һәм юридик затлар алдында район жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Физик һәм юридик затлар алдында районның жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

68 статья. Ышанычны югалтуга бәйле рәвештә затларны, муниципаль вазыйфаларны эштән азат итү (вазыйфасыннан азат итү).

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә түбәндәге очрақларда ышанычны югалтуга бәйле рәвештә эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) яқлар тарафыннан үзе тора торган мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм (яисә) жайга салу чараларын затның күрмәве;

2) үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре хакында белешмәләрне тапшырмау яки белә торып дәрәс булмаган яисә тулы булмаган белешмәләр тапшыру;

3) затның, федераль законда билгеләнгән очрақлардан тыш, коммерция оешмасының идарэ органы эшчәнлегендә түләүле нигездә катнашуы;

4) эшқуарлык эшчәнлеген башкару;

5) әгәр Россия Федерациясенә халықара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, коммерциягә нигезләнмәгән, дәүләтнеке булмаган чит ил оешмаларының идарэ органнары, попечительлек һәм күзәтчелек

советлары, башка органнары һәм аларның Россия Федерациясе территориясендә эш итүче структур бүлекчэләре составына керергә».

2. Үзенә буйсынган затның мәнфәгатьләр конфликтына китерә торган яисә китерергә мөмкин булган шәхси кызыксынуы барлыкка килү турында билгеле булган муниципаль вазыйфаны биләүче зат ышанычын югалтуга бәйле рәвештә эштән чыгарылырга (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш, муниципаль вазыйфаны биләүче зат муниципаль вазыйфаны үтәмәгән очракта, яклар конфликтын булдырмау һәм (яисә) жайга салу буенча чаралар.

XII бүлек РАЙОННЫҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

69 статья. Районның муниципаль хокукый актлары системасы

1. Районның муниципаль хокукый актлары системасына түбәндәгеләр керә:

1) район уставы, жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукый актлар;

2) район Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

3) әлеге Уставта каралган район Башлыгының, башкарма комитетның, жирле үзидарәнең башка органнарының һәм вазыйфаи затларының хокукый актлары.

2. Район уставы һәм жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм районның бөтен территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукый актлар әлеге Уставка һәм жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Әлеге Уставка, Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға һәм алар нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законнарына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү турында район, муниципаль хокукый актының каршылыгы рөхсәт ителми.

4. Жирле үзидарәнең органнары һәм вазыйфаи затлары кабул иткән муниципаль хокукый актлар районның бөтен территориясендә һичшиксез үтәлергә тиеш.

70 статья. Гражданнырның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне район халкы тарафыннан турыдан-туры хәл итү жирле референдумда белдерелгән гражданнырның турыдан-туры ихтыяр белдерүе юлы белән гамәлгә ашырыла.

Әгәр торақ пунктта яшәүчеләрнең турыдан-туры ихтыяры белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль хокукый акт кабул итү (бастырып чыгару) таләп ителсә, күрсәтелгән акты кабул итү (бастырып чыгару) алар компетенциясенә керә торган жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты гражданныр жыенында кабул ителгән карар үз көченә кергән көннән соң 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый акты эзерләү һәм (яисә) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан да артмаска тиеш.

3. Гражданнырның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль норматив хокукый акты бастырып чыгару срогын бозу район Башлыгын чакыртып алу, район Башкарма комитеты житәкчесенең вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

71 статья. Район жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затлары кабул итэ торган муниципаль хокукый актларның төрләрә

1. Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләрне үтәү йөзеннән түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгаралар:

- 1) район Советы - район Советы карарлары;
- 2) район Башлыгы - район Башлыгының карарлары һәм күрсәтмәләре;
- 3) Район Башкарма комитеты житәкчесе - Башкарма комитет житәкчесе карарлары һәм күрсәтмәләре.

2. Район жирле үзидарәсенә башка вазыйфаи затлары әлегә Устав, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

72 статья. Муниципаль хокукый актлар әзерләү.

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары аларны алып бару мәсьәләләре буенча Район Башлыгы, Район Советы депутатлары, Район Башкарма комитеты житәкчесе, территорияль ижтимагый үзидарэ органнары, гражданның инициатив төркемнәре, шулай ук Районның Контроль-хисап палатасы, Районның финанс-бюджет палатасы, Районның мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы тарафыннан кертелә ала.

Мөслим муниципаль районы прокуроры, үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында гамәлдәге муниципаль норматив хокукый актларны камилләштерү кирәклеген билгеләгәндә, муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, гамәлдән чыгару яки кабул итү турында проектлар һәм тәкъдимнәр кертергә хокуклы.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга беркетеп бирелә торган документларның исемлеге һәм формасы Район Советы регламенты, Район Башлыгы, Район Башкарма комитеты Житәкчесе тарафыннан билгеләнә.

73 статья. Район Советының хокукый актлары

1. Район Советы үз компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча район территориясендә үтәлүе мәжбүри булган кагыйдәләренә билгели торган карарлар, район башлыгын отставкага чыгару турында карар, район Советы регламенты, район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар, шулай ук аның компетенциясенә федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлегә Устав кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Район Советы карарлары, законнарда, әлегә Устав тарафыннан билгеләнгән очрактан тыш, район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

3. Совет карарлары жирле салымнарны һәм җыемнарны билгеләүне, үзгәртүне һәм бетерүне, район бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыруны күздә тотып, район Советы каравына бары тик район Башкарма комитеты житәкчесе инициативасы белән генә яисә аның бәяләмәсе булганда гына кертелергә мөмкин. Күрсәтелгән бәяләмә район Башкарма комитетына карар проектын тәкъдим иткән көннән алып утыз көн эчендә район Советына тапшырыла.

4. Район Советы карарларына район Башлыгы тарафыннан алар кабул ителгән көннән алып өч көн эчендә имза салына һәм әлегә Устав билгеләгән тәртиптә халыкка житкерелә.

74 статья. Район Башлыгының хокукый актлары

Район Башлыгы үзенә законнар, әлегә Устав, район Советы карарлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре

буенча хокукий актлар, шулай ук аның компетенциясенә әлеге Устав, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, башка федераль законнар белән кертелгән башка мәсьәләләр буенча хокукий актлар чыгара.

75 статья. Район Башкарма комитеты житәкчесенә хокукий актлары

Башкарма комитет житәкчесе район башкарма комитетының кануннарда, әлеге Уставта һәм район Советы карарларында билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирле эһәмияттәге мәсьәләләр һәм районның жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча, шулай ук район башкарма комитетының эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләр чыгара.

76 статья. Муниципаль хокукий актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Район Советы карарлары, әгәр башкасы карарның үзе тарафыннан билгеләнмәгән булса, район Башлыгы кул куйган көннән үз көченә керә.

Район Советының салымнар һәм жыемнар турындагы хокукий актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Район Советының район Уставын кабул итү яисә әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карарлары федераль законда, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Район башлыгының, район Башкарма комитеты житәкчесенә, жирле үзидарәнең башка вазыйфаи затларының хокукий актлары, әгәр актлар үзләре тарафыннан билгеләнмәгән булса, аларны имзалаган көннән үз көченә керә.

3. Муниципаль берәмлек гамәлгә куйган оешмаларның хокукий статусын билгели торган кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагыла торган муниципаль норматив хокукий актлар, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган килешүләр рәсми басылып чыкканнан соң (халыкка житкергәннән) үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукий актта аның реквизитлары: исеме, аны имзалау датасы (район Советы кабул иткән хокукий актлар өчен шулай ук аны район Советы кабул иткән дата), теркәү номеры, хокукий актка кул куйган вазыйфаи зат исеме булырга тиеш.

«5. Жирлек Советының жирлек бюджеты турында, аның үтәләше турында, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында хисап, жирлек Советы регламенты, жирлек Советы, жирлек Башлыгы тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукий актлар, жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр имза салынган көннән алып жиде көн эчендә, муниципаль хокукий актлардан яисә аларның федераль закон белән таратылган белешмәләре булган аерым нигезләмәләреннән тыш, рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан ителергә) тиеш.»;

6. Жирле референдумны билгеләү турында, районның чикләрен үзгәртү, аны үзгәртү, район Башлыгын һәм аның урынбасарларын сайлау, район Башкарма комитеты житәкчесенә һәм аның урынбасарларын билгеләп кую мәсьәләләре буенча шулай ук норматив булмаган хокукий актлар мәжбүри рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

7. Законнар яисә әлеге Устав нигезендә рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) мәжбүри булмаган норматив булмаган муниципаль хокукий актлар аларны чыгарган органнар яисә район жирле үзидарәсенә вазыйфаи затлары карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Басып чыгарганда (халыкка житкергэндә) муниципаль хокукий акт реквизи́тлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукий актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырыла:

- хокукий акт текстын районның жирле үзидарә органнары гамәлгә куйган басма массакуләм мәгълүмат чараларында йә район территориясендә таратыла торган башка басма массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгару. Хокукий акт текстын башка басма массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарганда әлегә бастырып чыгаруның рәсми булуы хакында тамга булырга тиеш;

- хокукий акт текстын яисә хокукий акт проектын Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре Порталында районның рәсми сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә, «Татарстан Республикасының хокукий мәгълүматның рәсми порталы» на урнаштыру.

Муниципаль хокукий актны бастырып чыгарганда (халыкка житкергэндә) массакуләм мәгълүмат чарасы чыгу датасы күрсәтелергә тиеш.

10. Муниципаль норматив хокукий актлар, шул исәптән жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукий актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән, Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукий актлары регистрына кертелергә тиеш, аны оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгы тарафыннан Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

ХІІІ бүлек РАЙОННЫҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

77 статья. Районның икътисади нигезе

Районның икътисадый нигезен районның муниципаль милкендәге мөлкәт, район бюджеты акчалары, шулай ук районның мөлкәти хокуклары тәшкит итә.

78 статья. Районның муниципаль мөлкәте

1. Район милкендә булырга мөмкин:

1) әлегә Уставның 6 статьясында билгеләнгән районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт;sub 20110

2) жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, федераль законнарда һәм Россия Федерациясе субъектлары законнарында билгеләнгән очракларда, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясындагы 4 өлешендә каралган тәртиптә аларга тапшырылган жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт;sub 1504

3) район Советының норматив хокукий актлары нигезендә жирле үзидарә органнары һәм районның вазыйфаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәэмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) район жирле үзидарә органнарына федераль законнар белән бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәкле мөлкәт (әлегә Уставның 7 статьясы);

5) әлегә Уставның 8 статьясы нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 17 статьясындагы 1 һәм 1.1 өлешләре нигезендә жирле

әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт.sub 1701sub 17011

2. Районның әлеге статьяның 1 өлеше таләпләренә туры килми торган мөлкәткә милек хокукы барлыкка килгән очрақларда күрсәтелгән мөлкәт милекне яңадан үзгәртәргә (максатчан билгеләнешен үзгәртәргә) яисә читләштерәргә тиеш.sub 5001 Мондый мөлкәтне читләштерү тәртибе һәм сроклары федераль закон белән билгеләнә.

79 статья. Районның муниципаль мөлкәтен биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү

1. Әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүләшүне исәпкә алып, районның жирле үзидарә органнары, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган район жирле үзидарә органнарының норматив хокукий актлары нигезендә муниципаль мөлкәткә мөстәкыйль ия булалар, файдаланалар һәм алар белән эш итәләр.

2. Районның жирле үзидарә органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнарына вакытлыча яисә даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә башка килешүләр башкарырга, читләштерәргә, башка килешүләр башкарырга хокукы.

3. Муниципаль мөлкәтне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә жирле үзидарә органнарының норматив хокукий актлары белән билгеләнә. Муниципаль мөлкәттән файдаланудан керемнәр жирле бюджетларга керә.

80 статья. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Район әлеге Устав билгеләгән үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзәргә, үзгәртеп корырга һәм бетерәргә, хужалык жәмгыятьләре төзүдә, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара оешмалар төзүдә катнашырга хокукы. Муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен вәкаләтле жирле үзидарә органнары гамәлгә ашыра.

2. Гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләрнең һәм учреждениеләрнең максатларын, шартларын һәм эшчәнлек тәртибен билгели, аларның уставларын раслай, үз вазыйфасына билгеләп куя һәм әлеге предприятиеләрнең һәм учреждениеләрнең житәкчеләрен вазыйфаларынан азат итә, аларның эшчәнлегә турында әлеге Уставта каралган тәртиптә хисаплар тыңлай

3. Жирле үзидарә органнары муниципаль берәмлек исемнән муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидияле жавап бирәләр һәм аларны федераль законда билгеләнгән тәртиптә үтәүне тәмин итәләр.

81 статья. Районның жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Районның жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар белән, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре кануннарда башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

XIV бүлек РАЙОННЫҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

82 статья. Район бюджеты

Район бюджетын формалаштыру, раслау, үтәү һәм аның үтәлешен тикшерү Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә гамәлгә ашырыла. Район бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

2. Район бюджеты проекты, район Советының район бюджетын раслау турындагы карары, аның үтәлеше турындагы еллык хисабы, район бюджетын үтәү барышы һәм жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләренең, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренең саны турында квартал саен бирелә торган белешмәләр, аларның хезмәте өчен түләүгә факттагы чыгымнарны күрсәтеп, карап тоту рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

3. Район бюджеты проектының төзү Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Бюджет керемнәре (чыгымын) үзгәртүгә китерә торган, Район Советына бюджет турында карар проектының керткәннән соң кабул ителгән, Район Советының салымнар һәм жымнар турындагы норматив-хокукий актларына үзгәрешләр кертүне күздә тоткан Район Советы норматив-хокукий актлары, чираттагы финанс елыннан соң килгән елның 1 гыйнварына, район Советы норматив хокукий актларының үз көченә керүе турындагы нигезләмәләргә үз эченә алырга тиеш.

5. Район бюджеты проекты Мөслим муниципаль районы Советының муниципаль хокукий акты нигезендә өч елга (чираттагы финанс елына һәм план чорына) төзелә һәм раслана.

Бюджет проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның таләпләрен үтәп кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Район Уставы һәм бюджет проектының төзү тәртибе нигезендә Район Башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм сроктарда төзелә.

Чираттагы финанс елына һәм план чорына район бюджеты проектының төзү түбәндәгеләргә нигезләнә:

Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Жыелышына хатындагы Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә таләпләрен) билгели торган нигезләмәләре;

бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

Россия Федерациясе таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре;

социаль-иқтисадый үсеш фаразы;

- озак вакытлы чорга бюджет фаразы (бюджет фаразы проекты, бюджет фаразына үзгәрешләр проекты);

муниципаль программаларга (муниципаль программалар проектлары, күрсәтелгән программаларга үзгәрешләр проектлары).

1. Бюджет турындагы карарда бюджет керемнәренә гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, кытлык (профицит), шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнарында, Районның хокукий актларында билгеләнгән башка күрсәткечләр (бюджет турындагы карарлардан тыш) кергән бюджетның төп характеристикалары булырга тиеш.

2. Бюджет турындагы карарда Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы бюджеты турында Татарстан Республикасы Законы, Татарстан Республикасы законнары һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә кабул ителгән Район муниципаль хокукий актлары белән билгеләнмәгән

очракта, жирлекләр бюджетлары арасында керемнәрне бүлү нормативлары булырга тиеш.

9. Район бюджеты турындагы карар белән составы аның нигезендә Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары, район Советының муниципаль хокукый актлары нигезендә кабул ителгән Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә билгеләнә торган күрсәткечләр раслана.

10. Бюджет турындагы карар белән түбәндәгеләр раслана:

- бюджет керемнәренә баш администраторлары исемлеге;
- бюджет кытлыгын финанслау чыганакларының баш администраторлары исемлеге;

- бюджет ассигнованиеләрен чыгымнар төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары, төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре), чыгымнар төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм эшчәнлек юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча һәм чираттагы финанс елына (чираттагы финанс елына һәм план чорына) бюджет чыгымнары классификациясенә чыгымнар төрләре, максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм эшчәнлек юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча, шулай ук тиешле Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, Район Советы хокукый актлары белән билгеләнгән очрактарда бюджетлар чыгымнары классификациясенә бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бүлү;

чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

гавами норматив йөкләмәләренә үтәүгә юнәлдерелә торган бюджет ассигнованиеләренә гомуми күләме;

- Чираттагы финанс елында (чираттагы финанс елында һәм план чорында) Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм (яисә) башка бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- чираттагы финанс елына һәм план чорының беренче елына бюджет расланса, шартлы рәвештә расланган (расланган) чыгымнарның гомуми күләме, план чорының беренче елына, бюджет чыгымнарының гомуми күләменә кимендә 2,5 проценты күләмендә (максатчан билгеләнеше булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар исәбеннән каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), һәм план чорының икенче елына, бюджет чыгымнарының гомуми күләменә кимендә 5 проценты күләмендә (максатчан билгеләнеше булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар исәбеннән каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча);

- чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет кытлыгын финанслау чыганаклары (чираттагы финанс елына һәм план чорына);

- муниципаль эчке бурычның иң югары чиге һәм (яисә) муниципаль тышкы бурычның иң югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның иң югары чиген күрсәтеп, чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан соң килүче елның 1 гыйнварына булган торышы;

тиешенчә Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексында, Мөслим муниципаль районы Советының муниципаль хокукый актларында билгеләнгән район бюджетының башка күрсәткечләре.

11. Район бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта район Советына Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә документлар һәм материаллар тапшырыла.

12. Район Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән район бюджеты турындагы карар проектына карау һәм аны раслау тәртибе чираттагы финанс

елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүне, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

13. Район бюджеты турындагы карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында яисә район бюджеты турындагы карарда башкасы каралмаган булса, финанс елның 31 декабренә кадәр гамәлдә була.

7. Бюджет турындагы карар аңа кул куйганнан соң жиде көннән дә соңга калмыйча билгеләнгән тәртиптә рәсми бастырып чыгарылырга тиеш.

14. Районның жирле үзидарә органнары район бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, районның бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча Татарстан Республикасы законнарының һәм билгеләнгән федераль законнарның үтәлешен тәмин итәләр.

15. Район бюджеты керемнәре Россия Федерациясенә бюджет законнары, салымнар һәм жыемнар турындагы законнар һәм башка мәжбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә төзелә.

16. Район бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган рәвешләрдә гамәлгә ашырыла.

Федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очрактан тыш, район бюджеты чыгымнарын дәүләт хакимиятенә федераль органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга рөхсәт ителми.

17. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

83 статья. Дәүләт (муниципаль) ихтыяжлар өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр һәм хезмәт күрсәтүләр сатып алу жирле бюджет акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

84 статья. Гражданнарның үзара салым акчасы

1. Гражданнарның үзара салым акчалары дигәндә гражданнарның жирле әһәмияттәге конкрет мәсьәләләргә хәл итү өчен гамәлгә ашырыла торган бер тапкыр түләүләргә аңлашыла. Гражданнарның үзара салымы тәртибендә түләүләр күләме район халкы өчен бертигез дәрәжәдә билгеләнә, моңа район халкының гомуми саныннан 30 проценттан да артмаган һәм түләүләр күләме кимергә мөмкин булган аерым категория гражданнар керми.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән гражданнарның бер мәртәбә бирелә торган түләүләрен кертү һәм куллану мәсьәләләргә жирле референдумда хәл ителә.

85 статья. Районның муниципаль алынмалары (муниципаль бурычы)

1. Муниципаль хисаплашулар дигәндә эчке базарда Россия Федерациясе валютасында урнашкан район исемнән кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән гамәлгә ашырыла торган муниципаль заемнар һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексының жирле бюджетка Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм муниципаль бурыч йөкләмәләргә барлыкка килә торган кредит

оешмаларыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә жәлеп ителә торган кредитлар аңлашыла.

Районның Россия Федерациясе валютасында Россия Федерациясеннән читтәге алынмалары рәхсәт ителми.

2. Район исемнен муниципаль алынмаларны гамәлгә ашыру хокукына Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм районның башкарма комитетына әлеге Устав нигезендә ия.

86 статья. Районның жирле бюджетын үтәү

1. Районның жирле бюджетын үтәү Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Бюджет кассаның бердәмлеге һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуы нигезендә башкарыла.

3. Район бюджеты үтәлешенә казначылык хезмәте күрсәтү, Район бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын, Район бюджетының бердәм счетын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;

4. Районның бюджеты жыелма бюджет язмасы һәм касса планы нигезендә оештырыла.

87 статья. Бюджет хисабы. Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап

1. Районның бюджет хисапчылыгы еллык хисап булып тора.

2. Районның бюджет хисапчылыгы районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисапчылыгы нигезендә төзелә һәм район башкарма комитетына тапшырыла.

3. Бюджет үтәлеше турындагы еллык хисап Район Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Районның финанс-бюджет палатасы муниципаль районның берләштерелгән бюджеты үтәлеше турында Россия Федерациясе субъектының финанс органына бюджет хисабы тапшыра.

5. Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап, аны район Советында карап тикшергәнче, бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисапчылыгын тышкы тикшерүне һәм Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка бәяләмә эзерләүне үз эченә алган тышкы тикшерү узарга тиеш.

Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп һәм федераль законнарда билгеләнгән үзенчәлекләренә исәпкә алып, Район Советының муниципаль хокукый актында билгеләнгән тәртиптә, Район Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарыла. Район составына керүче шәһәр, авыл жирлегә Советы мөрәжәгатә буенча шәһәр, авыл жирлегә бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү Районның Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарылырга мөмкин;

5. Районның башкарма комитеты агымдагы финанс елның 1 апреленнән дә соңга калмыйча бәяләмә эзерләү өчен район бюджетының үтәлеше турында хисап тапшыра. Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап буенча бәяләмә эзерләү бюджет акчалары баш бүлүчеләрнең еллык бюджет хисабының еллык бюджет тикшерүе күрсәткечләре нигезендә 1 айдан артмаган срокта уздырыла.

6. Ел саен агымдагы финанс елның 1 маеннан да соңга калмыйча, район башкарма комитеты хисап елында район бюджеты үтәлеше турында район Советы карары проекты, район бюджеты үтәлеше турында башка бюджет хисабы, районның

берләштерелгән бюджеты үтәлеше турында бюджет хисабы һәм Россия Федерациясенен бюджет законнарында каралган башка документлар белән район бюджетының үтәлеше турында еллык отчетны район Советына тапшыра.

7. Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны карау нәтижеләре буенча район Советы район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны раслау яисә кире кагу турында карар кабул итә.

8. Район Советы Бюджет үтәлеше турындагы карарны кире каккан очракта, дәрәжә булмаган яки тулы чагылдырылмаган мәгълүматларны бетерү һәм бер айдан артмаган вакыт эчендә кабат тапшыру өчен ул кире кайтарыла.

9. Бюджет үтәлеше турындагы карар нигезендә хисап финанс елына бюджет үтәлеше турындагы хисап, бюджет керемнәренен, чыгымнарның һәм кытлыкның (профицитның) гомуми күләмен күрсәтеп, раслана.

Хисап финанс елында Район бюджеты үтәлеше турындагы карарга аерым кушымталар белән түбәндәге күрсәткечләр раслана:

- район бюджеты керемнәрен классификацияләү кодлары буенча бюджет керемнәре;

- район бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча район бюджеты чыгымнары;

- бюджет кытлыгын финанслау чыганакаларының классификациясе кодлары буенча бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары;

Район бюджетын үтәү турындагы карар белән шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнда, район Советының муниципаль хокукый актында билгеләнгән башка күрсәткечләр раслана.

88 статья. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен җайга сала торган Россия Федерациясе бюджет законнарының һәм башка норматив хокукый актларның үтәлешен тәэмин итү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, башлангыч һәм аннан соңгы финанс контроленә бүленә.

2. Тышкы муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә Район Контроль-хисап палатасының контроль эшчәнлегенә булып тора.

3. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә эчке муниципаль финанс контроле Мөслим муниципаль районы Башкарма комитетының органнары (вазыйфаи затлары) булган муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчәнлегенә булып тора.

4. Башлангыч контроль жирле бюджетны үтәү процессында бюджет хокук бозуларын кисәтү һәм чикләү максатларында гамәлгә ашырыла.

5. Алдагы контроль аларны үтәүнең законлы булуын, исәпкә алуның һәм хисаплылыкның дәрәжәсен билгеләү максатларында район бюджетын үтәү нәтижеләре буенча гамәлгә ашырыла.

XV бүлек РАЙОН УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ

89 статья. Район Уставы проекты эзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары проекты район Башлыгының, район Советы депутатларының, район Башкарма комитеты җитәкчесенен, территориаль ижтимагый үзидарә

органнарының, гражданның инициативалы төркемнәренә район Советына кертелә ала.

2. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты эзерләү өчен район Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Күрсәтелгән комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Район уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары проекты, аларны карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, район Советы тарафыннан күрсәтелгән Устав проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибенә, район Советының күрсәтелгән карары проекты буенча бер үк вакытта бастырып чыгарылуы (халыкка житкерелүе) һәм шул ук вакытта гражданның фикер алышуда катнашу тәртибенә рәсми басылып чыгуы (халыкка житкерелүе) мөмкин. Уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында Район Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл күрсәтү формасында үзгәрешләр кертелгән очракта, Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Район Советы карары проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук гражданның аның турында фикер алышуда катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми;

4. Район Уставы проекты буенча, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары буенча аларны карау алдыннан район Советы сессиясендә халык алдында тыңлаулар уздырыла, Уставка үзгәрешләр бары тик жирле эһәмияттәге мәсьәләләренә Уставка кертү һәм аларны хәл итү буенча вәкаләтләренә Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнарга туры китерү максатларында кертелә торган очраклардан тыш.

90 статья. Район Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты карау район Советы тарафыннан район Советы регламенты нигезендә кимендә ике укуда гамәлгә ашырыла.

2. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты кабул ителгәннән соң күрсәтелгән проект төзәтмәләр кертү өчен район Башлыгы тарафыннан хокук чыгару инициативасы хокукына жиберелә.

3. Район уставы, Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары күпчелек тарафыннан район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән ике өлешкә кабул ителә.

4. Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт белән кертелә, ул түбәндәгеләренә рәсмиләштерергә мөмкин:

1) район Советы (гражданның жыены) карары белән, аның рәисе һәм район Башлыгы яки район Советы (гражданның жыены) рәисе вәкаләтләрен башкаручы районның бердәм Башлыгы тарафыннан имзаланган;

2) Совет (гражданның жыены) кабул иткән һәм район Башлыгы кул куйган аерым норматив хокукый акт. Бу очракта әлеге хокукый актта Совет (гражданның жыены) карарының аны кабул итү турындагы реквизитлары күрсәтелә. Мондый карарга Совет (гражданның жыены) күчеш нигезләмәләрен һәм (яисә) район Уставына кертелә торган үзгәрешләренә һәм өстәмәләренә үз көченә керүе турындагы нормаларны кертү рөхсәт ителми.

5. Район Уставын район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт белән яңа редакциядә язу рөхсәт ителми. Бу очракта районның яңа Уставы кабул ителә, ә моңа кадәр гамәлдә булган район Уставы һәм аңа үзгәрешләр

һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар районның яңа Уставы үз көченә кәргән көннән үз көчләрен югалткан дип таныла.

91 статья. Район Уставының, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карарның үз көченә керү тәртибе

1. Район Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Район Советы карары кабул ителгәннән соң, Район Башлығы тарафыннан Федераль законда билгеләнгән тәртиптә муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органына жиберелә.

2. Район Уставы, Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт дәүләт теркәвенә алынганнан соң рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш һәм алар рәсми басылып чыкканнан (халыкка житкерелгәннән) соң үз көченә керә.

Район Башлығы муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органыннан кәргән көннән алып жиде көн эчендә район Уставына теркәлгән уставларны, муниципаль хокукый актны бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш.

3. Әлеге Уставка кертелгән һәм жирле үзидарә органнарының структурасын үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр, жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешү (муниципаль берәмлек уставын федераль законнарға туры китерү очрактарыннан, шулай ук жирле үзидарәнен сайланулы вазыйфай затларын сайлау вәкаләтләренен, вәкаләтләренен срогы, тәртибенен үзгәрүеннән тыш) әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар имзалаган муниципаль район башлығы вәкаләтләре тәмамланганнан соң үз көченә керә.

Татарстан Республикасы
Мөслим муниципаль районының
2017 елның 16 ноябрендәге
89 номерлы карарына
2 нче кушымта

**Устав проекты буенча гражданның тәкъдимнәрен исәпкә алу тәртібе
«Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль
берәмлегенә**

1. «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә Уставы проекты турында» карар проектына тәкъдимнәр Мөслим муниципаль районы Советына түбәндәге адрес буенча кертелә: Мөслим ав., Пушкин ур., 41 й., яисә 2-59-39 факс буенча язмача рәвештә төзәтмәләр таблицасы рәвешендә түбәндәгечә:

№ т/б	пункт, пунктча	Карар проекты тексты	Төзәтмә тексты	Төзәтмәне исәпкә алып, проект тексты	Төзәтмә авторы (Ф.И.О., адресы, телефоны, эш (уку) урыны)

Тәкъдимнәр халыкка игълан ителгән көннән алып егерме биш көн эчендә 8.00 сәгатътән 17.00 сәгатъкә кадәр кабул ителә.

2. Ачык тыңлауларда катнашу өчен гаризалар Мөслим авылы, Пушкин урамы, 41 нче йорт адресы буенча яки почта аша («Устав турында фикер алышу» яки «гавами тыңлаулар» дигән конвертта тамгасы белән), шулай ук 2-59-39, 2-42-66 факсы буенча бирелә.

Гаризалар эш көннәрендә 8.00 дән 17.00 гә кадәр гавами тыңлаулар үткәрү датасына кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча кабул ителә.

3. Гражданның тәкъдимнәре муниципаль район Советының гомуми бүлегендә теркәлә һәм муниципаль район Советының оештыру бүлегенә тапшырыла.

«Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставы проекты буенча гавами тыңлаулар уздыру тәртибе

1. «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставы проекты турында (алга таба - гавами тыңлаулар) карар проекты буенча гавами тыңлаулар «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставының 20 статьясы, әлеге Тәртип нигезендә уздырыла.

2. Үз тәкъдимнәрен дәлилләү өчен гавами тыңлауларда шулай ук район халкы катнаша, алар муниципаль район Советына язма гаризалар биргәннәр, гавами тыңлаулар уздыру датасына кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча.

Ачык тыңлауларда халык алдында чыгыш ясау хокукыннан башка шәһәрнең барлык кызыксынган кешеләре катнаша ала.

4. Катнашучыларны теркәү гавами тыңлаулар башланьрга 1 сәгать кала башлана.

5. Муниципаль берәмлек башлыгы гавами тыңлауларда рәислек итә яисә аның йөкләмәсе буенча муниципаль берәмлекнең башка вазыйфаи заты.

6. Халык алдында тыңлаулар рәислек итүченең кереш сүзе белән ачыла, ул анда катнашучыларга фикер алышына торган мәсьәләнең асылы, ачык тыңлаулар үткәрү тәртибе турында хәбәр итә.

7. Беркетмәне рәсмиләштерү, кергән тәкъдимнәренә, рекомендацияләренә исәпкә алу өчен рәис тәкъдиме буенча гавами тыңлаулар секретариаты житәкче һәм секретариатның ике әгъзасы составында сайлана.

8. Төп доклад белән Мөслим муниципаль районы Советы депутаты, законлылык, хокук тәртибе һәм депутат эшчәнлеге мәсьәләләре буенча даими комиссия карары белән вәкаләтле депутат чыгыш ясый.

9. Чыгыш хокукы белән гавами тыңлауларда катнашучылар гариза бирү вакытына бәйле рәвештә чиратлылык тәртибендә үз тәкъдимнәрен аргументацияләү өчен чакырыла.

10. Гавами тыңлауларда катнашучыларның чыгышлары 7 минуттан артык дәвам итәргә тиеш түгел. Рәислек итүче рөхсәте белән чыгыш ясау өчен вакыт озайтылырга мөмкин, ләкин 3 минуттан да артык түгел.

11. Ачык тыңлауларда катнашучылар чыгыш ясаганнан соң чыгыш ясаучыларга рәислек итүченең рөхсәте белән сораулар бирергә хокуклы.

12. Катнашучылар гавами тыңлаулар барышына катышырга, аларны туктатырга һәм аларны үткәрүгә комачауларга хокуклы түгел.

13. Гавами тыңлаулар уздырганда тәртип саклау гавами тыңлауларда катнашуның мәжбүри шарты булып тора.

14. Халык алдында тыңлаулар уздыру тәртибен бозган очракта, рәис аларны утырыш залыннан алып ташлауны таләп итәргә хокуклы.

15. Чыгышлардан соң рәислек итүче, кирәк булганда, ачык тыңлаулар барышында әйтелгән тәкъдимнәрне, искәрмәләрне ачыклау өчен, ачык тыңлаулар секретариаты житәкчесенә сүз бирә ала.

16. Гавами тыңлауларда катнашучыларның барлык искәрмәләре һәм тәкъдимнәре секретариатка язма рәвештә тапшырыла һәм гавами тыңлаулар беркетмәсенә кушып бирелә. Гавами тыңлаулар беркетмәсенә рәислек итүче кул куя һәм беркетмә Мөслим муниципаль район Советы материалларында билгеләнгән тәртиптә саклана.

17. Гавами тыңлаулар нәтижәләре буенча бәяләмә муниципаль район Советы оештыру бүлегә тарафыннан әзерләнә.

18. Гавами тыңлаулар уздыруны оештыру һәм матди-техник тәэмин итү муниципаль район Советы аппараты һәм муниципаль районның Башкарма комитеты тарафыннан гамәлгә ашырыла.